

ERDÉLYI MÚZEUM

XIII. kötet.

1896.

II. füzet.

Monroe s a Monroe-elv.

— Az amerikai és angol viszály alkalmából. —

(II. és befejező közl.)

New-York állam épen ezekben az időkben fogott egy igen nagyszabású terv megvalósításához, mely a politikai vitáktól a *közgazdasági kérdések* felé fordította a közfigyelmet. Már régebben fölmerült az a terv, hogy az Ontario-, Erie-, Champlain- és a Cayugavavakat, valamint a Szent-Lőrincz-folyamot *csatornák* segítségével hozzák összeköttetésbe az Oczeánnal és a Houdsonnal, melyen, a tenger dagályának segítségével mellett, csak 160 angol mf.-dig lehetett fölhatolni. Az a többi vidék teljesen el volt zárva a világtól. »Bő termékeivel — mondja Bölöni *Farkas* Sándor — nem tudta, mi tévős legyen és száz mértföldekre kellett szekeren vinni, míg vizét talált, hogy messzebb szomszédjainak eladja; s épen ilyen kinnal szerezte meg megint azokat, mik nála nem termettek. E vidék, szinte mint hazánk, önön zsirjába fulladozott hajdan.« A haladásra annál kevesebb reménye lehetett, mert csekély népessége csak annyi földet mivelt, a mennyiből épen megélhetett. 1817-ben azonban, a mikor De Witt *Clinton* lett New-York állam kormányzója, megszületett az a »nagy, óriási gondolata az emberi észnek«, mely a 15 évvel azután arra járó magyar utazót már a legigazibb csodálkozással töltötte el. Ennyi, sőt kevesebb idő is elég volt, hogy az a tájék az Egyesült-Államnak legnépesebb vidéke legyen, — hogy az átgázolhatatlan erdők helyén népes és virágzó falvak s városok keletkezzenek, hogy vagyonra tegyenek szert s jó módnak örvendjenek a lakosok, s hogy New-York városa rövid időn túlszárnyalja az Egyesület legnagyobb városát, Philadelphíát.

De Witt Clinton, a mint kormányra lépett, azonnal törvényjavaslatot terjesztett be a csatorna ügyében. A törvényhozó testü-

let elfogadta s a nép nagy lelkesedéssel üdvözölte azt. Az érdekeltek vagy ingyen ajánlották föl a csatorna irányában eső földeiket, vagy kisajátította tőlük az állam. A költségeket részint összeadakozták, részint a sójövedelemből, vagy az állam által biztosított bankutalványokból fedezték. Az Erie- és Champlain-felé vezető csatornákat még abban az esztendőben megkezdték; 1825. okt. 26-án reggel 10 órakor az első hajó az Erieből már be is mehetett a csatornába, nov. 4-én ünnepiesen átvették s nov. 24-én megnyílt a hajózás az Erie és az Oczeán közt, 1828-ban pedig az Oswego, Cayuga, Ontario és a Szent-Lőrincz-folyam közt is. Az egész nem került többé 11 millió dollárnál; de 1830-ban már egy millió dollár évi jövedelmet hajtott s újabb tíz esztendő múlva teher nélkül ment át az állam tulajdonába.

A nagy munka, mely akkor páratlanul állt az egész világon, s melyet mint a technika és az emberi ész diadalát ünnepeltek, valósággal fölvilványozta a többi államot is; és míg New-Yorkban egymagában tíz kisebb csatorna-társulat alakult, maga *Monroe* 1819-ben azt javasolta, hogy a kongresszus tíz éven át évenként 2 millió dollárt fordíttasson az egyesületnek egymástól legtávolabb eső részeit összekötő *országútak és csatornák építésére*. Míg ezzel egyrészt az Európából özönlő bevándorlóknak akart módot nyújtani, hogy mindjárt megérkezésük után biztos munkát találjanak s ne legyenek kitéve — mint idáig — kereset után való szaladgálásuk közben inségnek és nyomornak, másrészt e módon az együvé tartozás érzületét is növelni óhajtotta azzal, hogy anyagi és szellemi téren megkönnyíti az egyesület polgárai közt való érintkezést. Míg azonban Jefferson 1807-ben alkotmányos aggodalmak nélkül tervezett hasonló vállalatot, Monroe úgy találta, hogy az alkotmányhoz pótlékot kell csatolni, mely fölhatalmazza a kongresszust ilyes, az egyes államok függetlenségét is érintő közmunkák teljesítésére; hogy tehát azt a kongresszus egyszerű határozata alapján semmi esetre sem lehet megindítani. Attól is tartott, hogy a déliek tiltakozhatnának, ha olyan utat építenének ki, mely az ő területüket nem érintené. Már pedig a Marylandból az Ohio, Mississippi s Missouri mentén éjszaknyugatnak tervezett s idővel a Csöndes-Oczeánig kiépíthető vonal mindenesetre elkerülte volna őket. 1822. május 4-én tiltakozott a bill ellen, mely nem nyervén meg a $\frac{2}{3}$ többséget, nem

is emelkedhetett törvényerőre. Pedig Cumberlandtól (mely a Potomac balpartján, az Alleghany-hegység tövében ott fekszik, hol Maryland Pennsylvania felé a legkeskenyebb) egészen az Ohio balpartján, a Virginia északnyugati legkeskenyebb részén levő Wheelingig, ekkor Nyugat-Virginia fővárosáig, már el is készült az átlag 80 láb széles és kitűnően épített országút, melyet az amerikaiak a rómaiak műveihez szerettek hasonlítani.

Ilyen hatalmas volt az a másik terv is, mely szerint a kormány 1821-ben a Columbia torkolatánál gyarmatot akart alapítani, hogy oda egyenesen hozathassa Khinából a theát. A theát a Columbián fölfelé akarták szállíttatni, onnan — mindössze csak 120 angol mfd. hosszúságban, — a szárazföldön vinni tovább, majd ismét hajókra rakni a Missouri egyik mellékfolyóján, kétségkívül a világ bámulatára csak akkor megismert Yellowstoneon s úgy levezetni vele a Mississippibe és az Atlanti-Oczeánba. Ez a merész terv, melyet szintén Monroe kormánya vetett föl, világszerte méltán keltett feltűnést, mert Európának Khinával és Kelet-Indiával való kereskedését Amerika felé terelte volna s részben terelte is utóbb.

A bámulatosan emelkedő *ipar* egymaga is szükségessé tette volna a közlekedő utak nagyarányú hálózatát. 1816-ban már 100,000 ember foglalkozott a pamutgyárakban, melyek évenként 40 millió dollár értékű gyapotot dolgoztak fel; a gyapjúszövő gyárakban 50,000 munkás évenként 12 millió dollár értéket állított elő. New-Yorkban társulat alakult a gyáripar emelésére; hiszen bántotta az amerikaiak önértékét, hogy pl. csak Genfből évenként 120 ezer órát kell vásárolniok! Ugy látszott, hogy megvannak számlálva a kézműipar napjai.

Mindez a pénznek az eddiginél merészebb forgatását tette szükségessé; azért tehát egyik *pénzintézet* a másik után keletkezett. Kentuckyben, pl. az állambankon s annak 14 fiókján kívül 1818-ig 39 bankot alapítottak, úgy, hogy körülbelül minden 10,000 lakosra jutott egy pénzintézet. Ehhez a túltermeléshez járult, hogy az eredeti névértéknek csak 50—75%-át képviselő bankjegyek még mindig elég nagy tömegben forogtak közkézen, s hogy négy éjszaki államot kivéve, a többinek bankjegyei mind a névértéken alúl állottak. Az országban levő 400 bank nyerekedése úgy leszállította a föld értékét, hogy pl. a Delaware államban 1815. még 46.759,060

dollárra becsült magánjóságok öt esztendő múlva alig értek többet 15 milliónál. 1818. őszén Ohióban már bekövetkezett a *pénzügyi bukás*, mely a *nemzeti bank* hitelét is megingatta. A kongresszus bizottsága kiderítette, hogy a nemzeti bank megszegte a neki adott kiváltságot; mert 2 millió adósságlevelet vásárolt vissza, hogy azon becserélhesse azt a másik két millió kötvényt, melyet Európának már eladott, vagy eladni köteles volt. A közbizalommal tehát maga a bank is visszaélt, s a részvényeseket hamis mérleggel ámtította. Ezeknek a részvényeseknek mindenesetre tetszett, hogy nem kellett a 2. és 3. részletet készpénzben vagy biztosított adóslevelekben befizetniök s még jobban tetszett azoknak, kik részvényük árát még be sem fizették, hogy az osztalékban mindamellett is részesülnek. De meg a miatt is sok szabálytalanság történt, hogy a nagyobb részvénytulajdonosok 30 szavazatnál többet is követeltek azon cím alatt, hogy idegen részvényeseket képviselnek, holott csak azért adták ki idegen részvényekül a magukéit, hogy annál döntőbb befolyást gyakoroljanak a bank vezetésére. A kongresszus erélyes lépéseket tett a bank ügyeinek rendezésére, a visszaélések meggátolására, a korábbi bankelnököt távozásra kényszerítette, az Európában forgó adóslevelek visszaváltását a kincstárra bízta s így — néhány nagyobb kereskedőház csődjének s néhány kisebb bank bukásának árán — a *nemzeti bankot* s vele a *közhitelt* csakugyan megmentette. Következéseit azonban jó darabig sinylette a *gabonapiacz*, mely már szintén résztvett a szédelgésben, az üzletek vakmerő kötésében s az árak mesterséges fölszigázásában; a búza ára egyszerre 50%-ot esett.

Maga az állam annyira ment a megtakarításokban, hogy még az állandó hadsereg létszámát is leszállította és pedig 10,000-ról 6,183-ra, (s így mégsem 3500-ra, mint 1823-ban javasolták.) A tengerészet költségeit felényire mérsékeltek, az utóbbi hadjáratban résztvett 16,000 harcrosznak felét pedig megfosztották nyugdíjától. 1821-ben még csak 5 millió dollár póthittel lehetett fedezni az állam kiadásait, — a következő esztendőben azonban a vámjövedelmek többletéből már ismét helyreállíthatták az egyensúlyt. Az 1824. decz. 7-én megnyílt kongresszusnak azt jelenthette Monroe, hogy a múlt évben az állam bevételei ismét 3 millió dollárral haladtak felül a kiadásokat, s hogy az 1817-ben még 123 millió dol-

lárt tevő államadósság 79 millióra olvadt le s a mellett törlesztésre a tartalékalapban még 10 millió áll készen. A Monroe elnökségében 1825-re készített költségvetés 11.962,000 dollárt vett föl az adósság törlesztésére, mindamellett, hogy eredetileg csak 7½ millió volt előirányozva. A kiadásokban különben mindenütt megtakarításokat eszközöltek; így a beligazgatás és külügyek szükségeit 1.386,000, a hadsereg tartását 5.043,000, a tengerészetét 3.044,000 dollárra szálították le s így érték el, hogy 21.703,000 dollár összes kiadással szemben 23.950,000 dollár jövedelmet mutathatván föl — minek főtétele 20 millióval a vámbevétel, — 1825-re 2.224,000 dollár fölösleget tüntethettek elő.

Fedezetül a mellett szinte mérhetetlen kincstári jószág állott, mert 1823. szept. 30-áig 110.088,498 holdból a szövetség javára még csupán 17.492,762 holdat adtak el. Ezeknek a földeknek ára pedig a kongresszus számítása szerint is kétharmaddal többre ment az egész államadósságnál.

Épen abban a pénzügyileg olyan válságos 1821. esztendőben, mikor különben Monroet másodszor is megválasztották az Egyesült-Államok elnökének, a kivitel majdnem harmadfél millió dollárral haladta felül a behozatalt; a következő három esztendőben azonban a behozatal már mindig nagyobb volt, mint a kivitel, úgy, hogy Monroe második elnökségének négy esztendeje alatt 287.820,350 dollárnyi kivitt árucikkkel szemben 303.955,539 dollár behozatal s így egészben véve 16.135,189 dollár passiva áll. Nem esoda tehát, ha — kivált 1823. óta — mind zajosabban foglalkozott a közvélemény, sőt 1824. márcziusától fogva a kongresszus is azzal a kérdéssel, a *szabadkereskedés*, vagy a *védővám* elméletéhez csatlakozzék-e az állam?

S úgy látszik, itt is az éjszaki szélesség 36°30'-e volt a határvonal. A rabszolgatartó Dél, melynek gyapotját jobbadán Anglia vásárolta, föltétlenül a szabad-kereskedés hívének vallotta magát, a mi első hallásra még rokonszenvet is ébreszthetett, Európának pedig mindenesetre tetszett; ellenben a szabad-iparúzó Éjszak úgy találta, hogy nemzeti és gazdasági tekintetek egyaránt védelemre utasítják a külföld versenye ellen s azért határozottan a védővamos politikához csatlakozott, a mi Európában némileg a szűkkeblűség hírébe juttatta. Így tört ki Amerika közgazdasági életében az a va-

lóságos harminczéves háború, mely már az amerikai ipar megerősödése idejében, tehát olyan korban ért véget, mikor gyámkodásra többet alig szorúlt.

De ha folytonosan gazdasági nehézségekkel kellett is küzdenie az államnak, Monroe a *külpolitikában* nagy eredményekre hivatkozhatott.

1821-ig egymásután független államokká alakultak Dél-Amerikában Argentina (Buenos Ayres), Chili, Mexico és Columbia. *Bolívar*, kit maguk a yankeek is Washingtonnal hasonlítgattak össze, közszellemet teremtett az spanyol gyarmatokban, melyek egymással vetekedve rázták le rablánczaikat.

Függetlenségük elismerésére 1819-ben Monroe még nem látta elérkezettnek az időt, pedig diplomatái, Rodney, Graham és Band egészen véve már is ajánlották. Akkor rosszneven is vették a yankeek Monroetól, hogy ezt nem szorgalmazta; mások azonban azzal mentegették, hogy hiszen az európai hatalmak ugyan még semlegesek Spanyolországnak a gyarmatok ellen való háborújával szemben, ebből a semlegességből azonban kétségtelenül kizavarná őket, ha az Egyesült-Államok függetleneknek tekintenek a déli államokat, vagy épen egyenesen szövetkeznének velük. Az európai hatalmak támadása, vagy akár csak a spanyolok iránt jóakaró semlegessége könnyen megronthatná az ifjú köztársaságokat. Most azonban, mikor sok herce-hurca után végre a floridai ügyet is lebonyolította az Unió s mikor túlesett a pénzügyi válságon, 1822. márcziusában maga Monroe ajánlotta a kongresszusnak, hogy diplomatiai összeköttetésekbe lépjen a független délamerikai államokkal. A képviselőházban 159 szavazat ellenében csak egyetlenegy volt ezen javaslat ellen, melyet hamarosan elfogadott a senatus is. Így tehát az Unió volt a föld első állama, mely *nyíltan elismerte a dél-amerikai köztársaságokat*.

1823. januárjában az elnök Mexicóba *Jackson* András tábornokot, Buenos Ayresbe *Rodney* Caesárt, Columbiába *Anderson* Richardot és Chilébe *Nelson* Hugót már ki is nevezte követekké.

Ellenben az európai hatalmak, melyek, Angolország kivételével, jóformán mindnyájan a szent-szövetséghez tartoztak, azt az eszmét vetették löl, hogy a mennyiben maga Spanyolország nem győzheti le a délamerikai forradalmat, nem kellene-e Franciaország vagy a

szent-szövetség pártfogásával egy Bourbon alatt, egyetlenegy uralkodó alatt egyesíteni az egész Dél-Amerikát? A senatus ez iránt 1824. deczemberében nyíltan meg is kérdezte az elnököt. Úgy okoskodott az európai reactio, hogy ha már *Éjszak-Amerika köztársaság*, melyre olyan megfoghatatlan lelkesedéssel tekint a szent-szövetség atyáskodó czélzatait megérteni sehogysem akaró Európa, hadd legyen *monarchia Dél-Amerika*, mely amazt ellensúlyozza s necsak a köztársaság iránt való lelkesedést ölje meg, hanem utóbb, ha lehet, magát a köztársaságot is.

Jefferson, magának a kormánynak felszólítására, szintén nyilatkozott ebben a kérdésben, melyet legnagyobbnak tartott a függetlenségi nyilatkozat megtörténte óta. Hiszen helyes megoldásától függött, milyen irányban fejlődjék tovább Amerika és pedig nemcsak az Éjszak, hanem a Dél is. Mind a kettőnek érdekei egészen mások, mint Európának. S ezek közt a legfőbb, hogy míg Európa a *zarnokság* felé hajlik, Amerikának föltétlenül a *szabad törekvések*hez kell esatlakoznia. Olyan elv, melyet 1780. óta, midőn *Pownall* Tamás kormányzó emlékiratot intézett Európa uralkodóihoz, többekévéb é egyértelemben hirdetett Washington, Madison, John Adams s most legutóbb *Jefferson*. Sőt Don Pedro Guab columbiai miniszter már 1823. nyarán megpendítette azt az eszmét, hogy az amerikai államok egymással örökös védő- és daczsövetségre lépjenek, úgy, hogy a solidaritás érzete már szinte át is ment az amerikaiak vérebe. Az elv szabatos kifejezésének érdeme azonban kétségtelenül a *Monroeé*; ő mondta ki legvilágosabban először, hogy »*Amerika az amerikaiaké*« s azért róla is nevezik azt *Monroe-elv*nek. Föllépésére közvetlen okot az orosz kormány adott, mely — az Unió és Anglia érdekeit egyaránt sértve, — Amerika éjszaknyugati részén terjeszkedni kívánt.

Monroe elnök ebben az ügyben 1823. decz. 4-én a következő üzenetet küldte a kongresszushoz: ¹

»A császári orosz kormánynak javaslatára, melyet a császár itt székelő követe terjesztett elő, teljes hatalmat és utasításokat adtunk az Egyesült-Államok szeptérvári követének, hogy ezen

¹ Kivonata *Hazai s Külf. Tud.* 1824. 46—7. Befejezését ígérte, de nem adta, talán a censura miatt.

földrész éjszaknyugati partjain a két nemzet közös jogait és érdekeit barátságos tárgyalásokban rendezze. Hasonló javaslatot terjesztett elő ő felségének Nagy-Britannia királyának kormánya. Az Egyesült-Államok kormányának az volt a kívánsága, hogy bizonyítsa ezen barátságos eljárása által azt a nagy becslet, melyben változatlanul tartja a császár barátságát s hogy megmutassa a kormányával való jó egyetértés ápolására irányzott igyekezetét. Azokban a tárgyalásokban, a mikre ezek az érdekek módot szolgáltattak és abban a megegyezésben, melylyel azokat be lehetne fejezni, megfelelőnek találtuk ezt az alkalmat, hogy kijelentsük az Egyesült-Államok jogait és érdekeit magában foglaló azt az elvet, mely szerint az amerikai szárazföldek, tekintve azt a szabad és független helyzetet, melyet elfoglaltak és fentartanak, *mostantól fogva nem tekinthetők egyetlenegy európai hatalom jövőbeli gyarmatosításának tárgyaiúl sem.*

»Jelentettük az utolsó ülészak kezdetén, hogy akkor Spanyolország és Portugalia nagy erőleszítéseket tett a nép helyzetének azokban az országokban való javítására s hogy ezeket rendkívüli mérséklettel végezte. Alig kell megjegyezni, hogy az eredmény nagyban különbözött a tervezettől. Mi mindig gondosan és érdeklődve szemléltük, mint fejlődnek az események a világ ama negyedében, melylyel annyit érintkezünk s melytől eredetünket is származtatjuk. Az Egyesült-Államok polgárai az Óceán amaz oldalán lakó embertársaik szabadsága és szerencséje iránt a legbarátságosabb érülettel viseltetnek. Sohasem vettünk részt az európai hatalmasságok háborúiban s az azokra vonatkozó ügyekben, sőt ilyesmi meg sem egyeznék politikánkkal. Sérelmeket csak jogaink megtámadása, vagy komoly fenyegetése esetében bosszúlunk meg, csak akkor készülünk védelemre. Szükségképen természetes kapcsolatban állunk ennek a féltekének mozgalmával és pedig olyan okokból, a mik kétségkívül érthetők minden fölvilágosodott és pártatlan szemlélő előtt.

A szövetséges hatalmak politikai rendszere Amerikáétól ebben a részben lényegesen különbözik. Ez a különbség abból származik, a mi illető kormányaik közt is van. És a mi egész nemzetünk annak van szentelve, hogy megvédje saját kormányunkat, melyet annyi vér- és vagyonvesztéssel alapítottunk, mely a legkiválóbb polgárok bölcsességének segítségével érett meg és a mely alatt mi

példátlan jólétet élveztünk. Tartozunk tehát az Egyesült-Államok és az azon hatalmak közt tapasztalt őszinteségnek és barátságos érintkezéseknek, midőn kinyilatkoztatjuk, hogy *részünkről minden olyan kísérletet, mely rendszerüket ezen féltékének akármelyik részére is ki akarná terjeszteni, a mi békénkre és biztonságunkra veszélyesnek tekintenénk.* Nem értjük s nem fogjuk ide érteni a már meglevő gyarmatokat, vagy a bármely európai hatalomtól függő országokat. A mi azonban azokat a kormányokat illeti, melyek függetlenségüket már kinyilatkoztatták s megalapították s a melyeknek függetlenségét mi nagy meggondolás után és igazságos elvek alapján elismertük, valamely európai hatalomnak olyan közbenjárását, melynek célja azok elnyomtatása, vagy az volna, hogy sorsukat akármí más módon meghatározzák, nem tekinthetnénk egyébnek, mint az Egyesült-Államok iránt tanusított barátságatlan érzületnek. Az új kormányok és Spanyolország közt folyó háborúknak kijelentettük semlegességünket az elismerés idejében s ehhez erősen tartottuk és erősen is fogjuk tartani magunkat, ha csak nem áll be olyan változás, mely ezen kormány irányadó tekintélyeinek ítélete szerint az Egyesült-Államok biztossága érdekében mulbatalanná tenné a megfelelő változást.

Azok az események, a mik nemrégiben Spanyolországban és Portugáliában végbementek, bizonyítják, hogy Európában még változók és rendezetlenek az állapotok. Ennek a fontos ténynek nincs igazibb bizonyítéka, mint az, hogy a szövetséges hatalmak egy önmagukat kielégítő elv alapján illőnek tartották a Spanyolország belügyeibe való *avatkozást.* Milyen mértékben lehet azon elvhez képest loganathba venni olyan beavatkozást, ez olyan kérdés, mely érdeklí az összes független hatalmakat, még a legtávolabb állókat is, melyeknek kormánya különbözik az övéktől s kétségkívül egyiket sem érdeklí jobban, mint az Egyesült-Államokat. Európával szemben a mi politikánk, melyet elfogadtunk mindjárt az elején annak a háborúnak, mely a földtekének azt a negyedét oly hosszasan foglalkoztatta, változás nélkül most is ugyanaz marad és abban áll, hogy *nem szabad beavatkozni Európa egyetlen hatalmasságának belügyeibe sem és hogy tényleg fennálló kormányait, mint reánk nézve törvényeseket kell tekintennünk, velük barátságos viszonyokat ápolnunk s ezeket a*

viszonyokat nyílt, határozott és férfias politika által tartanunk; minden hatalom igazságos kívánatát teljesítenünk és nem túrnunk egyiknek részéről sem a sértegetéseket. Ezzel a szárazfölddel szemben azonban a viszonyok nagyon is észrevehetően mások. Lehetetlen, hogy politikai rendszerüket a szövetséges hatalmak a nélkül terjeszszék ki a két szárazföld akár-melyik részére is, hogy ne fenyegetsek békénket és szerencsénket és senki sem hiheti, hogy déli testvéreink, ha rájuk bízzák, ilyesmit a maguk jószántából elfogadjanak. Ép olyan lehetetlen viszont, hogy mi olyan, bármily alakban nyilvánuló beavatkozást közönnyel nézhetnénk. Ha szemügyre vesszük Spanyolországnak és azoknak az új kormányoknak erejét és segélyforrásait, nyilván áll előttünk, hogy ezeket amaz sohasem igazhatja le. S még az is helyes politikája az Egyesült-Államoknak, hogy *a pártokat önmagukra hagyja* és pedig abban a reményben, hogy más hatalmak is ugyanígy járnak el.

Újabb történetírók kétségbevonják, sejtette-e *Monroe*, milyen nagy elvet mondott ki ebben az izenetében: sejtette-e, hogy népe ezt a nyilatkozatot valaha valóságos törvénynek fogja tekinteni s hogy attól számítja Amerikának a nagyhatalmasságok sorába való emelkedését? Mondjuk, hogy fogalma sem volt róla, mint nem volt talán a népeik előtt gyűlöletes földnélküli Jánosnak, vagy II. Endrének sem, hogy szabatosan voltaképen először ők írták meg egy-egy nép alkotmányát, melynek keretén belül igyekezzenek megvalósítani nemzeti céljaikat ezek a népek. Sőt ez a *Monroeismus* sok tekintetben épen az Európában akkortájt divatba jött nemzetiségi eszmének egy igen jelentékeny módosulása volt. A földrajzilag való egybetartozás eszméje, hogy egyesítette a nemzetiség kérdéseben egymástól oly végtelenül távoleső angolt és spanyolt, ellenben elválasztotta az együvé tartozó angolt és yankeet. Mintha nem is kelet felől jött volna Amerikába a világosság, maga a yankee most teljes gyűlölettel tekintett fehér testvérei felé, kiknek ősei ezt a földet megtisztították számára a rézbőrűektől. Nem akarta engedni, hogy sérelem essék Amerika geographiai függetlenségén; nem gátolta a bevándorlást, mert óriási lakatlan térségeinek benépesedését maga is óhajtotta; de minden bevándorló felett ő maga akart uralkodni s borzadott attól a gondolattól, hogy Amerikának egyetlenegy

talpalatnyi földét is kívülről, Európából kormányozzák. »A Monroe-tan — a hogy nálunk hajlandók megítélni — nem politikai tanítás, hanem perversitas. Nem a függetlenség magasztos és excessusokra is jogosult eszménye és nem biztosít sem egyéni, sem állami szabadságokat, hanem csak annak a korlátoltságnak egyik alfaja, a mely elfogultságok és korlátoltságok alakjában ráült kezdet óta az emberi gondolkodásra és sorvasztja és sorvasztani fogja a nagy vég beköszöntéséig az erejét.«

Ebben azonban sok a túlzás. Angliának, mely Canadának szabadságot adott, az Unió nem volt ellensége, mint nem volt barátja Paragnaynak, mely elnyomta a szabadságot. Amerika minden részében szabadságot akart, de még a szabadság sem kellett kívülről. S találgatni lehetett, hogy Monroe tanának visszaütésében a szent-szövetséget csak azok a zavarok gátolták-e, melyek Európa egyes részeiben annyi atyai gondoskodás mellett is mutatkoztak, vagy hogy csakugyan hatott-e reájuk az az erő és az az őszinteség, melylyel nyilatkozatát tette Monroe? Annyi bizonyos, hogy mikor egy esztendő múlva, 1824 decz. 7-én ismét megnyitotta a kongresszust, Monroe önérzettel hivatkozhatott reá, hogy az állam viszonyai a külhatalmakkal kielégítők s hogy ha Franciaországgal az 1822 junius 24-én kötött hajózási és kereskedelmi szerződés megújítása s az angolokkal a rabszolgaszállító hajók átkutatása iránt folytatott alkudozások egyelőre még nem vezettek is eredményre, másrészt, épen Oroszországgal szemben, már sikerült eligazítani az éjszaknyugati határokat; Spanyolországgal, ha nehezére esett is a déli köztársaságok függetlenségének elismerése, a jó egyetértés nem bomlott fel; az időközben alakult brazíliai császárság, mely csak Portugáliától s nem egyúttal a dynastiától szakadt el, mindjárt kezdetben barátságos összeköttetésbe lépett az Unióval, mely épen most javában alkudozik, hogy keresk. szerződéseket kössön a déli köztársaságokkal. »Mi — végezte — nem sokat törődünk Európá államainak belügyi politikájával; annál többet kell törödnünk a délamerikai új államokkal, melyeknek helyzete bennünket oly közelről érint. Az ó-világot illető dolgokról csupán azt mondjuk, hogy a görögök, kik gondoskodásunknak kiváló tárgyai, nagy lépésekkel közelednek dicsőséges függetlenségökhöz.« Sőt az elnök már 1822 decz. 26-án kijelentette, hogy valóban érdemes volna függet-

lenségének kivívásában gyámolítani Görögországot; Clay és Webster pedig talán czélt is ér s a kongresszus valami ügyvivőt küld a görögökhöz, ha Adams és Randolph óvatossága meg nem akadályozza ezt a tervet s mindjárt az első esztendőben meg nem védelmezi Monroe elvét. A hosszas, szenvedélyes vitában, melyben *Barthlett* már azzal vádolta Clayt, hogy Monroe visszalépése után elnök akar lenni, a kongresszus nem annyira erre az elvre, mint inkább a Washington bucsújában foglalt tanácsra hivatkozva vetette vissza Webster indítványát. E tanács szerint: »A köztársaság keresk. összeköttetésekbe lépjen ugyan az egész világgal, politikai összeköttetést azonban — a mennyire csak lehet — minden idegen hatalmassággal kerüljön.« Különbben a szabadság iránt való plátói vonzalomnak jelét nemcsak Amerika küldte Európába, hanem Európa is Amerikába. Monroe meghívására *La-Fayette* épen ekkortájban jött át ide. Mikor *La-Fayette* szándékáról értesült a kongresszus, a módozatok megbeszélésére bizottságot küldött ki s *Mitchell* előadó javaslatára már eleve kifejezte iránta való vonzalmát és háláját. Az elnököt felhatalmazták, hogy egy sorhajót küldjön utána.

Washingtonon és Bolívaron kívül őt tartották a legkitünőbb, legtisztább demokratának. »Mert — szól Bölöni — az amerikai revolúciók, melyeknek ők valának vezetői, nemcsak azért fontosak és nevezetesek, hogy új igazgatás módját állították fel, hanem azért fontosak és nevezetesek, hogy az addigi igazgatásmódnak elveit általában megváltoztatták és a világot egészen új gondolkodásmódra hozták.« Az amerikaiak az imádásig menő tisztelettel fogadták *La-Fayette*t, ki majdnem félszázad előtt ment közéjük, hogy küzdjön az *ember* s nem valamely egyes személy jogaiért. New-Yorkba 40 évi távollét után 1824 aug. 6-án érkezett meg. A nemzet vendégének tekintették. Yankeek, indiánok, négerék tolongtak látására. »Egy nemzet határtalan szeretetének meleg kézszorítása volt ez.« A férfú, ki Európának s a maga sorsának annyi változása közt sem lett hűtlen eszményéhez, ki a távollét hosszú ideje alatt elvesztette legjobb munkatársait, Amerikában olyan új nemzedéket talált maga előtt, melynél még jobban tenyészték, még jobban megérték a szabad eszméknek azok a magvai, a melyeket másokkal együtt ő szórt el. Milyen érzelmek tölthettek el a szívet, mikor az

Európának régen lomtárába került férfiú nagynak és dicsőnek találta azt az államot, melyet társaival úgyszólván a semmiből kellett megteremtenie? 1824 decz. 20-án, ugyanakkor, mikor a nagy idők egyéb nagyjai, pl. Jefferson, szűkösen éltek, a »névtelen félistenek« egy része pedig valósággal nyomorgott, *Heyne* azt indítványozta, hogy az Egyesült-Államok a szabadító háborúk hőséneke hála fejében 200,000 dollár tiszteletdíjat s egy 20.000 acre földből álló uradalmat ajánljanak föl. A kongresszus, mely igen nagy tisztelettel látta őt magánál, decz. 22-én egyhangulag elfogadta az indítványt, melyről La Fayette decz. 30-án értesítette a két ház küldöttsége.

Azt lehet mondani, hogy Monroe elnökségének utolsó napjai a múlt dicsőséges emlékeinek föllevenítései s a köztársaság mostani elnöke érdemeinek is elismerése közt teltek egymásután. Igazi Catonak tekintették Monroet, midőn maga kérte a kongresszust, hogy — mielőtt megválnék méltóságától, vizsgálta meg, mint járt el a közügyekben s a pénztár kezelésében. Harmadszor már ő sem jelöltette, de nem is jelölthette magát; mert épen 1824 január 29-én fogadta el a senatus azt az indítványt, hogy 8 esztendőnél tovább senki se lehessen elnök. *Monroe* márcz. 4-én visszavonult a magánéletbe, hol felesége és két leánya oldalán szűkösen, de mégis boldogan élt s elég büszkén arra, hogy ne fogadja el azt a pénzsegélyt, melyet följajánlott La-Fayette, kit idegen létére megjutalmazott Amerika, míg őt, régi hű polgárát, a kenyér miatt aggódni hagyta. Úgy hitte, hogy annak, a ki egyszer már elnök volt, nem illik résztvennie a közélet küzdelmeiben s ebben Madison és Jefferson példáját követte.

Amerika függetlensége kikiáltásának évfordulóján, New-Yorkban 1831 jul. 4-én, élete 73-ik évében hunyt el.

DR. MÁRKI SÁNDOR.

A „Kurjácška gredai“ ősemberi telep Kécsán (Torontál vm.)

(Második és befejező közlemény.)

II. Edények.

Mióta az emberiség a legrégebb iparágak egyikét, a ceramikát ismeri, nincsen praehistoriai őstelep mint lakóhely, melyen egykorú edények — a háztartás e nélkülözhetetlen kellékeinek — maradványai, a durvább, finomabb edény-cserepek föltalálhatók ne volnának, sőt a telepek felszínén való általános elterjedésük és százakra menő nagy számuk által az őstelepek felfedezhetésének, tapasztalataim szerint mindenkor a legbiztosabb útmutatói szoktak lenni. A kécsai telep ősemberi tárgyai között is a legtöbb az edénycserép, melyeknek összetett egykori ép példányai még az őskori tulajdonosok használatában összetörve úgy szerte-széjjel váltak és hanyódtak egymástól, hogy egy ugyanazon edényhez fölismerhetőleg tartozó két töredék lehetése ugyszólván lehetetlen. A vastagabb, erősebb edények nagyobb cserepeket, a vékonyabb, kisebb tárgyak kisebb töredékeket, ellenben az ép alak nagyobb darabjait hagyták fenn, mint aránylag az előbbieket.

Anyaguk apró kavics szemektől, homoktól teljesen ment, égetett sárga agyag, melyet — minthogy fazekas-korong nyoma a cserepeken nem vehető észre — korong nélkül más módon alakíthattak meg. — A cserepek vastagsága különböző; a legvékonyabb 2 mm., a legvastagabb 15 mm. A legszokottabb vastagság 4—10 mm. s e számokat úgy le, akár föléle meghaladó mérettel bíró cserepek sokkal gyérebbek. Minden cserép égetett; a finomabb szövötűek és jobban kiégetettek igen tömörek, míg a vastagfalú, durvább szövötű edény darabok nem oly szilárd összetartozással bírnak. A cserepek uralkodó színe szennyes-szürke, de vannak hamvas-szürke, szürkés-fekete, másrészt szürkés-sárga és halvány téglasárga színűek is. Az anyag belső része fekete, kevés a sárga; az edény falának egyik oldala rendszeren azonos színű a másik oldalával. Az anyag jelenlegi színe az anyag eredeti, természetes színétől és az

égetés különböző fokától függ, míg az oldal vagy külső szín előállításához hozzájárul a mállási processus is.

Az edények töredék részletei: perem, fogantú (e.-fül), oldal- és fenék-darabok.

Perem a legtöbb vízszintesen síma, nem hiányzanak azonban kisebb csücs-kiemelkedésekkel díszes változatosságú perem-darabok sem. Egyébaránt a perem még lehet függőlegesen felegyenesedő, kifelé és behajló állást. A legvaskosabb edények felálló, — a vékonyabb fazekak, csuprok, bögrék, kihajló, — s a tálforma edények befelé hajló pereműek. A perem ritkán van rajzdisszel ékesítve.

Fogantú (e. fül) 7 féle van, u. m.:

1. A függélyes peremű vaskos edények oldalain, közel a perem alatt 2—4 cm. átmérőjű körlyukak is jönnek elő, melyek kezdetleges fogantúnak tekintendők, mivel az edény körül olyképen voltak elhelyezve, hogy az edény két ellenoldalán a hüvelyk- és mutatóujjakat 2—2 lyukba téve, onnan az edényt könnyen és biztosan lehetett fölemelni. (Előkerült 15 ily töredék.)

2. Kúpfogantú. Az edény külső falán a perem alatt kiemelkedő 2—4 cm. magas kúpalakú bütyök fogantúnak ismerhető fel, azonban a függélyes peremű, nagyobb fazekakon látható ezen szintén primitív fogantú czéljának nem a legjobban felelhetett meg, mert arra alkalmatlan alakja miatt az ujjak közül könnyen kicsúszhatott. (Csak 10 drb. van.)

3. Bütyökfogantú. Mindig függélyes peremű, durvább nagy fazekakon a perem alatt az edény testéből formált 3—7 cm. széles, 1.5—4 cm. magas bütyök állanak ki oldal felé, mint igen czélszerű fogantúk. (A gyűjtött cserép között volt 50 drb. ily fajta.) Egy cserépen e bütyök az 1. sz. lyukkal együtt van alkalmazva. Ritkán a bütyök vége 1—2 pár barázda által u. n. lánczdiszes.

4. Átlírt-bütyök fogantú. Ezek az előbbi bütyök megvastagítása és a lágy agyagnak egy páczikával történt vízszintes átlírása által keletkeztek. Az üregalak szabályos kör. Apróbb edényeken, néhány kis fazekat leszámítva, inkább tálaknál készítették. A legkezdetlegesebb lyukfülek képviselői, melyekből a csinosabb edényfülek fejlődés kezdete kiindul. (Ide számítható 30 darab e. fül.)

5. Ha a 3-ik sz. lapos bütyöket meghosszabbították és mint agyagszalagot egy hengerded páczára ráhajlították, előállottak az oly lyukas fülek, melyeknek üregalakja kör vagy az ellipszisre hajló hosszúkás kör. A nagy vastag fazekak kaptak ilyen füleket, de alkalmazták a kisebb, erősebb fazék és tál oldalaira is. Ide tartoznak a legvaskosabb edényfülek még mindig kezdetleges ősrégi formával. (Láttam 100 darabot.)

6. Lyukas fülek páczára hajlítás nélkül egészen szabad kézzel készítve. Az agyagszalag hosszabb, keskenyebb, vékonyabb, miáltal

a fülüreg nagyobbodott és alakja a körből elég szabályos kerületté vagy ovalissá változott. Későbbi időben kifejlődött formának tekinthető, mely napjainkban használatos csuporfülek eredeti mintáit képezi, s ennél fogva az őstelepek kormeghatározásnál némi támpontul szolgálhat. Alkalmazták kis fazekakon és bögréken. Gyengébbek lévén kevés számban maradtak fenn. (Találhattam 25 darabot.)

7. Az edényfogantyú itten bemutatott fejlődése az előbbennel még nem állapodott meg, hanem tovább vitték aképpen, hogy a fülzalag eddigi többé-kevésbé széles és lapos átmenetű alakját keskenyítve hengeresre vagy 3 oldalúra változtatták. Fülüreg-alak az előbbi maradt. Legjellemzőbb azonban ennél, hogy a peremből azon a helyen, hol a fülzalag felső vége a peremhez van erősítve ezek folytatásaként egy lekerekített, 3 szögű vagyis szív alakú kis csúcs emelkedik fölfelé, mely egy nagyobb edény kivételével a legizlésebb bögréknek kölcsonöz sajátos és tetszős külső alakot. Több a csúcsok között rajzzal is díszített, míg két másik csúcs a középig tett bemetszés által nyert ékesítést. Ezekben az edényfogantyú legmagasabb kifejlődését is befejezte. (Összegyűjtöttem 35 darabot.)

Az edények oldalfalai egyenetlen vastagságúak, a nagy edények nehezen hajló merev, a kisebbfajta fazekak és bögrék ellenben karcsúbb, hajlongóbb s általában csinosabb alakú oldalfalakkal bírnak. A perem alatt az edény külső oldalain foglalnak helyet a díszítések, mikről alább fogok szólni.

Edényaljzat vagy fenék kétféle alakban lett készítve, u. m. a széles alju nagyobb edényeknél lapos, a kisebbeknél homorúra kivájt és körpárkányt képező aljzat. (Mindenik 30—30 példány.) A fenék alakja kör s csakis a csolnakforma edénynél két végén hegyesedő hosszúkás.

A nagyobb töredékekből kivehetőleg az ősedények fazekak, csuprok, bögrék, köcsögök, tálak és csészék voltak s mindezeknek rendeltetése nem különbözött a mai edények legközönségesebb czélokra való felhasználásától. (Tartó-, főző-, evő-, ivó-edények.) A legkisebb edények a gyermek-játékszerű apró tárgyakhoz hasonlóak, őket követik a bögrék 10 cm. a fazekak körülbelül 20—30 cm. s végül a legnagyobbak 40 cm.-nél nem nagyobb magassággal. A leírt cseréptárgyak után még csak 3 darab olyan töredék maradt, mely edény-fedőre emlékeztet, kicsiny fenékhez igen hasonló fogantyúval, néhány lapos, vastagabb cserép töredék pedig alighanem síma tálczalap lehetett.

Sok edény külső oldala, nyaka, ritkán pereme, sőt ritkábban még a perem belső oldala is díszítéssel némelykor igen gazdagon van ellátva. Az ornamentikai módozat három alakban és eljárásban nyilvánul u. m. 1. szabadkézi rajz, 2. benyomatú dísz, 3. domború-dísz.

Szabadkézi-rajz dísz.

A díszített cserepek legnagyobb része rajzdíszes. A díszítési csoportozatokból a következő 4 alkotó rajz-elemet lehet kiválasztani:

a) Pont-dísz, vesszővel beszurkált pontok vízszintes, függőleges, párhuzamos sorokba, kiemelkedő sok kis csücsök körül köralakban, síma körcsoport és ritkán rendetlen csoportban egymás mellé helyezve.

b) Vessző-dísz, hegyes pálczikával bekarcolt vesszőcskék (virgula) az edény körül vízszintes irányban haladó sorai, melyekben az egyes vesszők függélyes vagy ferde állásúak, továbbá párhuzamos egyenesek közé ékelt vesszősorok, egy rövid egyenes vonalhoz oldalt ferdén hozzátámasztott virgulák fenyőághoz vagy halgerinczhez hasonlólag.

c) Egyenes vonaldísz, fácskával húzogatott párhuzamos egyenesek, vízszintesen az edény körül, felülről lefutó, különösen ||| de || és |||| számú párhuzamos egyenesek, egyenközü vonalak átmetszve ugyanilyenek által, egyenesek összetételéből álló törtvonal, szögvonat, két egymással egyenközüen haladó czik-czakkos törtvonal.

d) Görbe vonaldísz, rendszeren az edény nyakán, az edény alsó részét ékesítő egyéb rajzok legtetején van 2—3—4 egymás fölött egyenközüen menő és menni akaró, letelé hajlított végű görbevonal, azaz hullámhegyvonal; vannak egymás fölé görbített szabálytalan ivvonalak (2—3—4. sz.), melyeknek végei egy-egy pontban egyesülnek s végül előjönnek még felfelé hajlított végű görbék, csücskök körüli körvonal s néhány concentrikus kis kör is.

Az itten felsorolt rajzcsoporthozati elemek megjegyzendő, nem egymagukra külön-külön használva fordulnak elő, hanem mind a négy elem együttesen alkot tetszésszerű rajz-combinatiót, azonban az egyenes-vonalú dísz használatában mégis bizonyos elszigeteltség uralkodik, a mennyiben több cserepen csak egyenes vonal és ezeknek összetételei szemlélhetők. Leggyakoribb elem az egyenes- és görbe-vonal. A rajzdíszítést a kihajló peremű, tehát természetesen a legesinosabb edényekre alkalmazták.

Benyomatú dísz.

E díszfaj zsineg vagy más ilyenmű kötőfonat lágy agyagba eszközölt benyomatát mutatja s különösen jellemző reá, hogy semminemű rajzdíszszel együtt egy cserepen nem találtam, ellenben egy pár esetben domború csücsökdísz és újjbenyomat társaságában igen. A zsinegbenyomat mélyedése rendszeren több hosszanti barázdából áll és pedig nevezetesen a 65 drb. fonat-díszes cserép között 1 drb. két, 55 drb. három, 8 drb. négy s 1 drb. öt ilyen fonat barázdával bír. Az egyes benyomatok szélessége 2—8 mm. közt változó, a

benyomásra használt zsinég vastagsága szerint. A nagyobb edények sajátságát képezi e dísz, melyeknek lapos oldalain részint körben, az edény körül, részint felülről lefutó alakban többnyire egyenes irányú, ritkán pedig meghajlított görbe haladásban többszörösen is benyomkodták. A fonat-díszes cserépdarabok tulajdonságai alapján úgy látszik, hogy a díszítés ily módja az edényeknek csakis némely fajain volt szokás szerint használatos.

Domború dísz.

A 3-ik módozata a díszítésnek az edény oldalain kidomborodó, a bronzkor specialitását képező u. n. »csücsök-dísz«. A mogoró nagyságú csücskök magánosan egyéb dísz nélkül a peremhez közel az edény körül állottak különböző távolságban egymástól (55% cserepen.), de vannak rajz-díszsel vegyes, különösen pontokkal s körvonallal körülfogott, vagy •• csoportonként fellépő csücskök is (40 db. cserép), míg benyomatú-dísz kíséretében csak 5 db. cserepen láttam előjönni csücsköket. Más edénytípusok mellett főleg a tálak részletein mutatkoznak. A csücsök-díszon kívül a domború-dísz csoportjába tartoznak az edény körül huzódó ama keskeny agyagszalagok, melyeket köröskörül egymás nyomában lenyomkodva egy lépcsőzetes felületű és lánczhoz hasonló czifrázattá alakítottak s ez a kevés példányban képviselt, u. n. »láncz-dísz«.

A kidomborodó és homorú ékítésen kívül leginkább a szabadkézi rajzdísz tükrözteti vissza ősemberünk művészeti talentumának minőleges fokát, melynek igen természetesen a megfelelő legmagasabb műizlésével karcolta és nyomkodta be egy hegyes vesszővel, vagy tompa kis pálczikával az edények lágy anyagába a leirt elemi díszítményeket. Összes művészete, mit az edények külső falaira tett szabadkézi rajz terén produkált, nem megfigyelései s utánzásai valamely tárgy alakjának, hanem az elemi díszítési motívumoknak részint egyenkénti, részint egymással tetszés szerint össze-vissza zsutolt használata, melyben kevés a rendszer, szabályszerűség és azonosság s tehát a cserepeken több azonos elrendezésű rajzot keveset láthatni. A pont, vessző és egyenes vonalak alkalmazásában begyakorolt kézügyességű, de a görbe vonalak szabályosságában hiányok mutatkoznak. A néhány rajzelem egyenkénti külön használata által származott unalmas egyszerűségeen túl akart emelkedni s ezt azzal vélte elérhetőnek, hogy azon elemeket a tetszésszerűség minduntalan változatos alakjaiban egyre másra csoportosította, kombinálta. A zsinég-benyomatú és a kidomborodó díszítmények inkább általánosságukban bírnak érdekléssel az ősember műizlését illetőleg.

Általában szólva az edényekről, azoknak egyes részletei, azonképen a díszítések elrendezései is annyira variálódnak kisebb elté-

rések által, hogy alig lehetséges mostani töredék voltukban az edények minden különbséget tevő tulajdonságait leírni vagy felsorolni s így azok a múzeumokban való megtekintésre, vagyis inkább a szemnek hagyhatók el.

A cserepek, tehát az edények nagy száma, az edényalakok egymásközi s azok részleteinek változatossága, különböző nagyságuk, vastagságuk, az anyag finomsága stb., mind az őstelep ceramicájának virágzó álláspontjáról és az ezzel kapcsolatos fokozatos fejlődéséről tesznek bizonyosságot, miről nem érdektelen látkép tűnik szemünkbe az ősedényeknek jelenleg már csak apró töredékekben főtartódott cserép-collectioján is.

III. Konyhahulladékok.

A kécsai nevezett őskori telep maradványainak 3-ik nagy csoportját teszik az ősember tartózkodási helyeiről sohasem hiányozható őskonyhahulladékok, melyek mennyiségileg a telep leletei között a cserepek után foglalnak helyet. Minőség tekintetében kizárólag csak az állatország keretébe tartoznak s ezek legtöbbször emlős állatok pörkölt-, égetett- és nyers csontvázszeinek, továbbá mocsárvízi kagylóhéjjaknak meg néhány madárcsontnak az ősember által azon időben szétdarabolt töredékei és törmelékei. Az őskonyhahulladék csontok könnyen megkülönböztethetők a későbbkori, fehér színű, zsíros, tömör szövetű csontoktól, miket a helység lakói szeméttel, trágyával hordanak ki jelentéktelen számban a környék szántóföldjeire.

Az őskori sok csont között kevés a nyers, égetetlen csontok száma, ezek világosabb sárgás-szürkék, lágyabbak, könnyen faraghatók s a csontsejtek porlékonyak. Általában jellemző a csontokra, hogy a legtöbb magán viseli a tűz nyomát. A pörkölt, vagy többé-kevésbé égetett csontok sötétebb, rozsdás- (okker) barna színűek, helyenként jobban égett feketék, némelykor igen zsírfénylők, faopálhoz hasonló igen tömör szövetű, likacs nélküli kemény (kövült) állagot nyertek s ütésre kissé csengő hangot hallatnak. Keménységük Mohs fokozata szerint 2—2.5. De vannak csontfölddévált erősen égett csontdarabkáik is. Így a csontrészeknek csak kis törmelékei fordulnak elő. Színök kékes-fekete, sötétes-kék, kékes-szürke vagy falféher s ritkán sötét-tarka márványszerűleg erezett is. Az ily nagyfokú égetést szenvedett csont szerves vegyületeitől megfosztódott s az ú. n. »csontföld« lett, mi viszonyítva a többi csontokhoz, kevés számban található a telepen.

Ép csontrészek előjövetele nem gyakori s azok is főleg a tömör szerkezetű, belül nem üres csontokból kerülnek ki, pl. fogak, alsó állkapcsok, bordák, ugriacsontok, lábújjperczek, patacsontok stb. A

legnagyobb részük általában töredék, de különösen a hengeres, belül üres, velőt tartalmazó csontok szenvedtek sérüléseket, minők a koponyák, lábszárcsontok s más porcogós vázrészecskék is. A koponyák mind szétzúzottak; a hosszú lábszárcsontok részint hosszában vannak széthasogatva, részint harántul eltördelve; a bordák végei, csigolyák tövisnyúlványai szintén töredékesek s mindezen állapotok az ősember kezemunkájának tulajdonítandók, a mit a velő és porc elvezetése végett cselekedett. A kagylóhéjjak elmállott, megfehéredett meszes külsővel bírnak, rétegenként lemezekre válnak s kettészittetésük által szintén több darabra estek széjjel.

A konyhahulladékokról az eddigiekben elmondottaknál azonban a földtani-régészeti tudományra nézve legnagyobb érdeklődéssel azon észleletek bírnak, melyek a telep őslakóinak táplálékát képező állatfajmaradványok alapos megismerésére és teljes felsorolására vonatkoznak. A kécsai telepen az egyes jellemzőbb vázrészecskék (állkapocs, fog, agancs, szarv, patacsont, teknő) determinálása alapján a következő őskonyhahulladék állat-fajok maradványait találtam:

1. *Equus caballus*, *L.* egy alsó állkapocs, fogak, patacsontok (phalanx tertia) s más vázrészecskék töredékei.

2. *Bos taurus*, *L.* három szarv-csont, fogak s néhány állcsont darab.

3. *Cervus elaphus*, *L.* állkapocsok, s egy 12 cm. hosszú és 2.5 cm. átmérőjű hengeres, belül korhadt szövetű, kopott agancsok drb oldalain faragások világos nyomaival.

4. *Cervus capreolus*, *L.* töredékes állkapocs, fogak és három agancs, (2 mint cs.-szerzám.)

5. *Ovis aries*, *L.* mintegy 15—20 állkapocs, számos fog és u. n. »ugri csontok (astragalus)«. Nem lévén eddig még biztosan megkülönböztethető a juhtól, nem állíthatom a *Capra domestica*, *L.* jelenlétét a maradványok között.

6. *Sus scrofa*, *L. ferus*. két drb hatalmas agyar képviseli határozottan, azonban már bronzkor lévén, kétségtelenül hiszem, hogy a k. b 25 többé-kevésbé töredékes alsó állkapocs között a szelídített *Sus domesticus* maradványai is lehetnek.

7. *Canis familiaris*, *L.* összesen 22 alsó állkapocs és több fog. Nagyság és alak tekintetében eltérés mutatkozik köztük, tehát többféle kutyafajta volt már a telep embereinek szolgálatában.

8. *Canis vulpes*, *L.* három állcsont töredék s egypár fog került elő a telepről.

9. *Arvicola sp. A.* (*Hypudaeus*) *amphibius*, *Desm. m. e. 6* alsó állkapocs és 2 koponyatöredék. A történelem előtti időben az Ó-Bega moesaras partvidékén gyakori lehetett.

10. *Mustella vulgaris*, (*L. v. Brist.*) egy teljesen ép kopo-

nyája utólagosan került ki az ásatások helyén az eső által kimosva. Tűz nyomai láthatók rajta.

11. *Madárcsontok*, belül üres, hengeres alakú kis töredékdarabok ritkán fordulnak elő.

12. *Halcsigolya* 1 cm. átmérővel bíró példánya. (*Cyprinus carpio* v. *Esox lucius*.) Egyetlen egy halmaradvány a telepen ez.

13. *Anodonta mutabilis*, *Clessin*: variatio. (a típusos alak számos változatainak egyike.)

14. *Unio pictorum*, *L.* típusos törzsalakjainak az előbbeninél jóval gyakoribb előfordulását ép és töredék teknődarábjai.¹

Az emlős maradványok között legtöbb a disznó, kutya és a juh. Követik a tulok, szarvas, őz, ló, poczok és a róka. Kagyló egyedek is számosan vannak. Legkevesebb a madár és hal. Kevés számmal vannak képviselve az apróbb emlősök, madarak meg a halak. A kis emlősök nem nagy keresletnek lehettek alávetve kicsiny testök, de annál nagyobb éberségök s így nehezebb kézrekerítési módjuk miatt, míg az utóbbiak különösen a halak ízletes húsa — tekintve az Ó-Bega folyó mocsaras vidékének közelségét is — annál gondosabb utánjárásban részesültek, azonban ezeknek apró, gyenge csontjai részint megemészlettek az ősember és őskutyái által, részint pedig széthányódtak.

A ló, tulok, juh, házi disznó és a kutya már mint házi állatok megszelídítve szerepelnek a Kurjácska gredai ősember háztartásában. A szarvas, őz, vaddisznó, róka, poczok és a közönséges menyét vadászat útján elejtett vadállatok, melyek az őstelep közeli környékén hajdan létezett rengeteg erdőségekre adnak következtető megemlékezést, mivel az ember a fejsze nyomán az ekevasának útát nyitva azokat végkép kipusztította. Ezekkel természetesen a nagyobb vadak is eltűntek a vidékről. Különösen a két első nemes vad képezte az ősembernek bizonyára keresve-keresett vadállományát jóízű húsa, finom bőre s eszközzé felhasználható igen alkalmas agancsai végett. A halcsigolya és a kagylók a halászati foglalkozás gyakorlását jelzik. A táplálékul használt két kagylófajt az Ó-Bega folyóból szedte ki, a hol ugyanazon fajok különösen az *Unio pictorum* fölülte elszaporodva — még ma is élnek.

A manapság is élvezni szokott állatoktól eltekintve érdekes, hogy a kutyát, rókát, poczkot és a közönséges menyétet is följegyezhetni az ősember étlapjára, a mint ezeknek táplálékul történt fölhasználása az összegyűjtött több állcsont ősidőkben megégett állpotából önként következik.

¹ E sorozat összeállításában Dr. *Pethő* Gyula kir. főgeológus úr is szíves volt adatokkal támogatni, melyért köszönetemet fejezem ki.

IV. Egyéb tárgyak.

Ezen csoportban foglaltam össze mindazon ősemeri tárgyakat, melyek kevesebb mennyiségben való találhatóságuknál fogva az előbbi I., II., III. csoport terjedelméhez viszonyítva egyes külön csoportok felállítására elegendők nem voltak. Ilyenek:

A) Ősemeri csontváz-részek.

Az őstelepen eszközölt ásatás alkalmával a leggazdagabb tartalommal bíró földhalomból munkásaim meglepetésemre egy sérült emberi koponyát emeltek ki. Ezt követőleg óvatosan és figyelmesen körülástam a lelőhelyet, hol a domb felszínétől 3—4 dcm. mélyen s m. e. 8 dcm. széles területen egy elég ép megtartású csontvázra akadtam, melynek előbb alsó lábszár-, majd a felső lábszár- és kar-csontjai s aztán legalúlról a törzs apróbb csontdarabkái kerültek elő a fekete nyugvó-helyükből. Ezen adatok szerint úgy látom, hogy a boldogult hanyatt fekvé vagy ülve, a mellhez közelített térdekkel összezsugorított helyzetben lett eltemetve hátramaradottai által. A halomban heverő cserepeken, csontokon stb. kívül semmi sirmellékletet nem kaptam. A zsiros televényben a koponya-, a lábszár- és kar-csontok jól conserválódtak, ellenben az apróbb csontocskák már gyengék és porlékonyak. A csontok színe sötétes-rozsdás (okker-) barna, mint a konyhahulladékoké. A nem teljesen ép végű hosszú csontok méretei:

ezombesont = 38 cm.	felkarcsont = 28 cm.
sípcsont = 32 cm.	alkar,(orsó) = 24 cm.
összesen = 70 cm.	összesen = 52 cm.

tehát a csontváz egy kifejlődött s nem kistermetű egyén tulajdona. Még tovább menő osteologiai és cranologiai följegyzéseket ide nem iktathatók főtartván az ily tanulmányt anthropologus számára, mint a ki az erre vonatkozó szakismeretekkel rendelkezik.¹

93. III. 12-én a frissen felszántott földek területén egy kis gyermek koponya hevert az ekevasa által klfordítva darabokra repedezett és szétvált állapotban. Az alsó állkapocs hiányzik. A koponyacsont barnás-sárga színű, vékonyfalu és mállekony.

Végül az őstelep dombjain mutatkozott még egy néhány koponyacsont apró töredék is. Hogy a tulajdonképi őstemető (necropolis) hol volt, nem tudni. A leirt vázletelek a lakások közelében voltak eltemetve.

¹ A csontvázat beszolgáltattam a délmagyarországi múzeumba Temesvárra.

B) Fényüzési tárgyak.

A telep két dombjáról került elő két kis tengeri-csiga, egyik 12 mm. hosszú, mézsféher színű *Conus* sp. hiányzó csúcsa helyén 2 mm. átmérőjű lyuk van szabályosan kerekítve; a másik egy mézszürke *Cerithium* sp. 2·5 cm. hosszú, kopott töredéke. Nem egyebek ezek mint fényüzési tárgyak, melyeket a csúcsnál mesterségesen fűrt lyukon és a csiga köldök üregén áthozott fonalon egyéb tengeri mollusca fajokkal és más apró tárgyakkal is együtt fellüszve nyak vagy kardisznek használtak.

Jellemző tény, hogy már az ősemberiség is, daczára az ősz-
tön vezérleténél fogva az »önfentartására« irányított összes tevé-
kenységének, e mindennapi fáradságos és elmaradhatlan munkája
mellett a hiúságnak is eleget téve, a cultura haladásával karöltve
járó fényüzést, a cziczomát sem nélkülözhetette.

A *Cerithium* gyenge megtartású s e szerint lehet fosszil alak is. Leginkább a felső mediterránkori (felső miocén) *Cerithium Bronni*, Partsch. fajhoz hasonlít, de fogyatékosága nem engedi azonosságát biztosan megállapítani. De lehet olyan recens (péld. földközi tengeri) alak is, melyet a tengerparti hanyódás-vetődés koptatott, rongált és fehéritett meg, s minthogy a *Conus* nincs fosszilizálva s alkalmasint ez a Földközi tengerben jelenleg is élő alak, nem tévedek, ha a Földközi (Ádriai) tengerből állítom az őstelepre kerülteknek, melyek ezen esetben fényes bizonyítékát hirdetik a telep ekkor létezett vándor-kereskedelmi vagy helyesebben cseretorgalmi viszonyai előrehaladott állapotának.

C) Agyag-bálvány.

A telep egy dombján találtam azon érdekes kis, szürkés-lekete-
tére égetett agyagtárgyat, mely jobban megtekintve egy kis emberi
szobor töredékének ismerhető fel. A töredék egész magassága csak
2·5 cm. Ábrázolja a test felső részét a mellközéptől letört fej, ka-
rok és derék nélkül. Különös hosszúkás gerincezforma emelkedés
vonul végig a nyaktól lefelé a törzs közepén. hihetően a mellső
részen. A két kar oldallel vízszintesen indul ki a törzsből, de mel-
lette 5 mm.-nyire már letörött. A törzs szélessége a honaljban 23
mm. legnagyobb vastagsága 20 mm., karvastagság átmérője 8 mm.
Az ép szobor magassága körülbelül 1 dm. lehetett. Valamint más
őstelepek agyagszobrocskái szoktak lenni, azonképen ez is egy bál-
vány, mi a telep bárbar lakói pogány vallásos érzületének adott
örök időkre maradandó kifejezést. Egyszersmind a szobrászat mű-
vészetének egy történelem-előtti időben készített, a kornak megfele-
lőleg természetesen nagyon kezdetleges tárgyát is van alkalmunk
benne szemlélhetni.

D) Cseréptárgyak.

a) Fonó-orsó gomb alakú, szürkére égetett agyagtárgy közepén 7 mm. átméretű lyukkal. Egyik oldala lapos, a másik kissé domború. Átlagos átmérete 3 cm., vastagsága 13 mm. Nem egészen szabályos köralakú oldala fogaskerekűen recézett, 10 foggal vagy éllel. Fonó orsó vagy zsinagra fűzve díszítő-tárgy lehetett.

b) Köralakú cserép drb., eltört edény-cserépből alakították s törési szélein megdörzsölve simították. A lapos cserép átm. 4 cm., vastagsága 8 mm. Egy másik ily cserépkorong feltöredéke 33—34 mm. átméretű és 7 mm. vastag Céljük ismeretlen, különben aligha nem játékból készült céltalan készítmények.

c) Agyagból formált és égetett nagy hengerded alakú tárgy töredéke. Alapjának átm. 8 cm., a henger hossza hiányzik s így rendeltetését nem lehet tudni. Hasonlít a virágcserepekben összetömörült és kiborított föld alakjához.

d) Ellipszisre alakított, pogácsaszerű égetett agyagtárgy töredéke 3,5 cm. széles, 1,5 cm. átlagos vastag, hossza eltört. Alsó része lapos és síma, a felső domború s egymás közelében párhuzamosan haladó egyenes bekarczolásokkal van díszítve a tárgy hosszirányában. Szintén ismeretlen célú tárgy.

E) Sövénytapasz-darabok.

Előkerülnek ritkán kis töredékekben, részint nyers, részint égetett agyag-darabok, egyik oldalukon, mind hosszában egymás mellé helyezett, 1 cm. meg nem haladó átmérőjű, kerek átmetszetű természetes vesszők, nádszálak, vagy más dudvaszár benyomatával. Egy 12 cm. hosszú, száradt, sárga nyers agyagdarab egyik oldala egyenetlen, másikon pedig tizenöt, 1—10 mm. átmérettel bíró hengerded vessző benyomat csoportozata tűnik ki. A vesszők egymás melletti rendjét csak a ferdén benyomódott legvékonyabb szálak zavarják meg. Vörösös-sárga téglaszínre és téгла-keményre égett, 3,5 cm. h. agyagtapasz töredék egyik felén 1 cm.-nél vékonyabb átméretű, 8 vesszőbenyomattal. Feltűnő a benyomatok oldallapjainak simasága. E két példány után még megemlítek 2 lágy, mállekony nyers agyag s 4 tömör, égett darabot. Eredetüket illetőleg kétségkívül a kunyhóalakások vagy más valamely épület sövény-falának agyagtapasztekái voltak.

F) Égett agyagrögök.

Ide kisebb, agyagsárga, sötét hamúszínű vagy feketés-szürke, tökéletlenül vagy igen megégett, idomtalan agyag-darabok tartoznak,

melyek a már említett tűzpadok helyenként kőkeménységüvé égett aljzatának széthullott töredékeit képezik. Előfordulásuk gyakori.

Ritkábbak többé-kevésbé üveges, általában likacsos szövettű, könnyű, a tűz hatása által lefűjt, hollyagos salak-darabok, mint az agyagnak bizonyos körülmények között képződő égési terményei, melyekkel a tégláégető helyeken is találkozhatni. 2 darab salak apró likacsos, fekete színű és a vizen úszik.

Legvégül az őstelepen gyűjthető tárgyak sorozatát mészmárga kiválások, concretiók, apró fekete faszén morzsalékok és hamú rekesztik be.

Következtetések.

A geologiai-archaeologiai kutatások alapjául mindenkor az ősemberi tárgyak szolgálhatnak, melyeknek a lehető legnagyobb mennyiségben való összegyűjtése, lelhelyeik gondos megfigyelése, a lelt tárgyak csoportosítása és minden egyes csoport tüzetes tanulmányozása után, az irodalmi feldolgozásnál legvégül az észleletek megvilágított eredményeinek összefűzése vagyis a következtetések levonása következik. Mindaz tehát, mit a fenti czim alá foglalva mondandó lesznek, az a kécsai telep ősemberének életmódját, foglalkozását, szokásait, környezetének saját magával kapcsolatos viszonyait, értelmiségét és kulturális állapotát illusztráló tények rövid, általános, jellemző csoportosítása leend. S ezt kezdem most a lakóhelyen.

A »Kurjacska gredai« telep egy közepes nagyságú, történelem előtti őshelység (lakóhely) vagy állomás volt, melyen a tűzhelyek közelében faágakból összetakolt sátrakban és vályoggal betapasztott kunyhókban a már kifejlődve volt törzsbeli összetartozóság érzeténél fogva közösségben hosszabb ideig laktak a telepesek. Utóbb azonban az ép tárgyak, eszközök, edények stb. hiányzásának tanúsága szerint, a lakók minden birtokukban levő használható holmit magukkal vive, ismeretlen okok miatt elköltözködtek a telepről s odahagyták azt a végleges pusztulásnak.

Táplálékát növényi és állati anyagok képezték. Az előbbieket közül leginkább — adatok hiányában ismeretlen — gabonaneműeket termesztett, míg az utóbbiakból a házi- és vad emlősöket egyaránt, továbbá madarak, halak és kagylók húsát főleg főzve-sütve költötte el.

Ruházatából semmi sem maradt meg; állati bőr volt a legalkalmasabb erre a textilis-mesterség egyszerűbb termékeivel, melyekhez még kiegészítésül apró-cseprő tárgyak járultak, mint ékszerek.

Foglalkozásáról a legtöbb mondható a jellemző lelettárgyak alapján. Megnevezett vadállatok s a hal a hálónéhezékkel együtt a vadászat-halászat gyakorlását jelzik. A házi állatok jegyzékéből az

állattenyésztés előrehaladottsága olvasható ki, mivel a jelenlegi házi emlős állataink nagyobb része meg volt már szelidítve birtokukban. Az őrlő- és morzsolókövek kétségen kívüli tanúbizonyságai a telepesek gabnatermesztési, tehát földművelési foglalkozásának. S e foglalkozások után, — minthogy állandó megtelepedés és földművelés a tulajdonképeni kultúra kezdetei — nagyon természetesen előbb csak házi iparilag s későbbi időkben a nagyjában meghonosulni kezdő munkafelosztás elve szerint lassanként a különböző iparágak is fejlődésnek indultak. Telepükön is megtalálhatók a kezdődő ipar némely ágai, melyeket már bizton üztek, ezek az agyagművelés vagy fazekasság (ceramika), a fonás-szövés (textilis-iparág) és a kohászat (bronzöntés). Az iparnak elválaszthatatlan kísérője szokott lenni a készített tárgyak csinosítása, díszítése, a mi a művészet egyik legalsóbb fokát a díszített cserepeken képviselt iparművészetet képezi. Az agyagbálványocskák a szobrászat egy kiindulás pontja. A cserekereskedésnek vagy általában valamely szükséges, de nélkülözött anyag, tárgy távolibb vidékekről való megszerzésének eszközlését a kőmateriaik, valamint még inkább a tengeri csigalajok jelenléte igazolja (import holmik). A megállapított előzmények után bátran kimondhatom, hogy ősembereim főfoglalkozása az őstermelés volt, mi mellett alárendeltebb szerepet játszott az ipar.

Szerszámjai, melyeket munkája közben használt: bronzeszközök, őrlő-, törő- és morzsolókö, kalapács, kőcelt (ék), kővéső-balta, kőkés, csont-ár, csont-tör, fonó-orsó, háló-súly, nagyszámú faeszközök, parittyá-kavics, simítókö, stb.

Vallásos érzetük az agyagbálványban jut kifejezésre. Pogányok (barbarok) voltak. Temetkezési szokás szintén ismeretes előttünk.

A teleplakók az emberi művelődés sok ezredéves múltjának azon fokán állottak, midőn már a nomád életmód kulturát nélkülöző viszonyait az állandó megtelepedés vagy legalább az egyazon területen hosszú ideig való tartózkodás váltotta fel.

Mely korból származik ezen őstelep? Ezt a geológiai viszonyok és a leletek összessége határozzák meg. A geologia elvei szerint az ő-alluviális időben a neolith-kőkor léte volt folyamatban, az új-alluviumban pedig már a bronzkor létele vette kezdetét. Minthogy a telep culturretege, a fekete televéüyföld új-alluviális, természetesen a telep is új-alluviális azaz bronzkori. Ugyanezt bizonyítják a leletek tulajdonságai is. A számos házi-állat, földművelés, a ceramika fejlettsége, az ornamentikai alakok változatossága és a díszítés kedvelése, a csűesőkűsz, iparművészet, a fonás-szövés ismerete, a felett, széles területű csereforgalom, a fényűzés, bálvány, általában a civilizatio és cultura, de legkiváltképen a bronz jelenléte a neolith-kőkornál későbbi időszakot jeleznek s egyenesen a bronzkorra mutatnak. Némely köszerek technikája, némely szokás, pl. a temetke-

zés még kőkori jellegű ugyan, de e körülményt a kőkortól a következő időszaknak történt átörökléséről kell tekintenünk, mert hogy ők a bronzkorral ismeretséget kötöttek, ez egymagában kizárja az eszközök anyaga és technikája alapján felállított korszakokból a neolith-kókor eshetőségét. De a vidék területén a fekete föld képződése előtt az ősember nem is tartózkodhatott az ó-alluvium végén az egész vidéket elborító nagy tó miatt s csak az új alluviumban lett száraz terrenum, melyen le is telepedett a bronzkori ősember, megalapítván többek közt a kécsai »Kurjácska gredai« állomást.¹

Közleményem befejezésével végül nem mulaszthatom el a dél-magyarországi történelmi és régészeti Múzeum-Társulat választmányának azon kitüntető és bizalma és anyagi segélyezéseért, mely által lehetővé tette nekem e teljesen ismeretlen őstelep behatóbb kutatását és tanulmányozását, ez úton is legőszintébb köszönetemet nyilvánítani.

Kécsa, Torontálmegye, (újabbán Apahidán.)

¹ Az értekezés leírásának alapjául szolgáló őstárgyak két collectioban vannak megőrizve, u. m. a délmagyarországi muzeumban Temesvárt és saját enemi gyűjteményemben, mely idővel bízhetőleg az Erd. Muz.-Egylet tulajdonába lesz bekebelezve.

Orosz Endre.

Irodalmi Szemle.

Gróf Vigyázó Ferencz alkotmányjogi munkái.

Közjogi szabálytalanságok és észrevételek Dr. Kiss Istvánnak az egyházi kinevezésekre vonatkozó kifogásaira. (Alkotmányjogi értekezés). Irta: *gróf Vigyázó Ferencz*. Budapest, Franklin-Társulat 1896. 26. oldal.

Államjogi irodalmunknak nemcsak szorgalmas, de igen alapos munkása: Vigyázó Ferencz gróf ez alkotmányjogi értekezésében előbb néhány, már — sajnos — egészen közkeletűvé vált téves közjogi kifejezésünket rektifikálja, majd Dr. Kiss ama tanával száll szembe, mely szerint az egyházi kinevezések ellenjegyzésére az Ő Felsege személye körüli miniszter lenne hivatva s a főpapi és általában egyházi kinevezéseknek a vallás- és közoktatásügyi miniszter által való ellenjegyzése nem volna törvényszerű. Szerzőnek e részben, általunk is teljesen helyeselt álláspontja az, hogy miután az 1867. évi VII. t. cz. szerint az uralkodó a végrehajtó hatalmat a miniszterium által személyesen gyakorolja, nemcsak a 48-iki törvények által szervezett nádori intézménynek, hanem azoknak az intézkedéseknek is meg kellett szünniök, melyek a nem személyes kormányzat idején az ügyek egy részére kiterjedő személyes kormányzatot irták elő. Vagyis az a törvény az illető minisztereket az ügyek kezelésével is megbizta. Ennélfogva törvényes, hogy az egyházi kinevezések a vallás és közoktatásügyi miniszter által kezeltetnek, közvetítetnek és ellenjegyeztetnek. Szerző hivatkozik arra, hogy a törvényt nemcsak egy új törvény szavával, hanem egy újabb törvény szellemével, egész irányával is módosíthatjuk. A szokásjog működése a törvény indokainak megszűnése által oldható meg. A személyes kormányzat érvényreemelkedésekor tehát eo ipso megszűntek a nem személyes kormányzás indokai. Ugy, hogy a ma követett eljárás ellen a legszigorubb alkotmányosság szempontjából sem lehet kifogást emelni.

Szerző nemcsak a vonatkozó törvényhozási anyagot használta fel ezuttal is lelkiismeretes szabatossággal, de igyekezett a törvényhozás intenczióinak szellemébe is behatolni s az neki teljes mérvben sikerült is. E művét a közönséges vitázó iratok színvonalán felülemeli s értékessé teszi.

Az európai közjog egy alkotmányos garantiája (Alkotmányjogi értekezés.) Irta: gróf Vigyázó Ferencz Budapest, Franklin-Társulat 1896. 198 oldal.

E nagyobb művében szerző az alkotmány legfőbb biztosítékáról: a miniszteri felelősségről értekezik. Pillantást vetve az abszolút uralomra, a miniszteri felelősség eredetével és annak alkotmányjogi természetével foglalkozik. Úgy az alkotmánytörténelmi mozzanatokat, mint a felelősség mibenlétét s annak alakulatait dicséretes részletességgel és szabotossággal fejti ki, mindig különös figyelemmel lévén a magyar alkotmánytörténelemre és államjogra. Forrásainak nagy száma daczára nem lesz pusztá reprodukálójává a mások által már mondottaknak, hanem igyekszik önállóan tekinteni a fejlődés egyes fázisait, a mint ezt többek közt műve 53. oldalának jegyzetében a régi magyar vármegye államomlasztó szerepére tett markáns megjegyzései tanúsítják.

Dicsérőleg kell kiemelnünk azt az igen tekintélyes forrásanyagot, melyet szerző e műve megírásánál felhasznált. E részben azonban némi szigorúbb bírálat azok megválasztása tekintetében nem ártott volna. Rotteck-Welcker rég elavult államtudományi encyklopediája ma már csak irodalomtörténeti beccsel bír; hogy az államtudományi forrásként egyáltalán figyelembe nem jöhető Pierer-Lexicon-t ne is említsem.

Szabotosságát is, melylyel a miniszteri felelősség egész mibenlétét kifejti, elismerés illeti. Ez ellen csak igen kevés kifogást emelhetne a mű bármily figyelmes olvasója. Ilyen kisebb homályos folt a tiszta képen pl. ez: „A politikai felelősség legvilágosabban Svédországban és Angliában jut kifejezésre. A gyakorlati élet ezenkívül hazánkban is létére mutat.” (135. lap.) A politikai felelősség létére egyáltalán csak a gyakorlati élet mutathat; az, mint maga a parlamentarizmus, az írott alkotmányjogi szabványok rendelkezésének tárgyát sehol nem képezi, de nem is képezheti, mert a valódi parlamentarizmus, a pártok váltakozó kormányzásának rendszere és a politikai felelősség jogilag nem szabályozható erők működésétől van feltételezve. Ezért nincsen ki-mondva a parlamentarizmus egyetlen alkotmánytörvényben sem.

Ily kisebb szabotossági hiány azonban egészben véve nem csorbitja a munka értékét. Úgy ezen munkájában, mint korábbi alkotmányjogi műveiben feltalálhatók a komoly, alapos tanulmány nyomai s joggal várhatjuk ezek után Vigyázó Ferencz gróftól, hogy ő még az alkotmányjognak több nagyfontosságú kérdését tárgyzó, hasonló figyelemre méltó művel fogja gazdagítani államtudományi irodalmunkat.

— gh. — r.

A pessimismus és optimismus.

Gass: Optimismus und Pessimismus. Berlin.

A pessimismus legelső alakjával a brahmanismus és buddhismus-ban találkozunk. Az egyéni személyes élet itt értéktelen, sőt inkább

az askesis s a *contemplatio* útja vezet az élettől való megváltásra. Az életnek becsé itt abban áll, hogy annak értéktelenségét felismerjük az egész vonalon.

Az istennek világkormányzó tevékenységében vetett hit által megszorított pessimismussal Izrael vallásában is találkozunk, Salamon predikátora erre a klasszikus könyv, a melynek mottója az, hogy „minden hiábavaló, s nincs új a nap alatt.“ Hiábavaló nevezetesen a bölcsesség, a munka, az élvezet s az emberiség egész történeti élete. Jól jegyzi meg azonban Gass, hogy e könyvben a tagadás s a kétely igéivel párhuzamosan halad a vallásos-erkölcsi igazságok feltétlen érvényében vetett hit. Féltsd az istent, tartsd meg annak parancsait, s gyűjts a moly által meg nem emészthető örök kincseket. A pessimismus tehát itt csak eszköz és átmenet az örökkévalóság számára. Így értik ez ótestamentomi pessimismust Cornill és Schultz is, ez első rangú tudósok az ószövetségi theologia irodalmában.

A mi a pessimismus s a keresztyén vallásos világnézet egymáshoz való viszonyát illeti, a melynek azonosságát legalább a pessimismus Schopenhauer-féle alakjában többen vitatják, úgy arra vonatkozólag Gass helyesen állítja, hogy a keresztyénség sem nem pessimismus, sem nem optimismus, sem pedig a kettőnek összetétele. A keresztyénség az igazság, és az sem pessimista, sem optimista nem lehet, mivel maga az igazság, tehát erkölcsi valami. A keresztyénség hirdette ugyan a a világba való lépése óta a világtól való visszavonulást, s kell is hogy hirdesse, de a gonosz és bűnös világnak kerülését. Nem a szellem és az anyag ellentétei a keresztyénségnek, hanem szellem és az érzékiség, vagyis a test, s a test ismét erkölcsileg s nem physikailag vagy metaphysikailag-askétikus értelemben véve. A keresztyénség a világnak igazi méltatása. Igenis parányi a világ az örökkévalósághoz való viszonyában, de végtelen fontos és szükséges a fokozatos fejlődésre és tökéletességre való tekintettel, a melyben tehát jobb lenni, mint nem lenni! A keresztyénség a világot és az életet az örökkévalóság fényében tekinti, tehát a véghetetlen fejlődés és tökéletesedés szempontjából ethikailag s nem metaphysikailag itéli meg, s ezzel tanítja a vágy s az érzékiség fokozatos legyőzését s nem erőszakos kiölését. A világ nem siralomvölgy, sem pedig a kínok és a bűnök szakadatlan láncolata, hanem istenország megvalósulásának egyik talaja. Így fogta azt fel Madách is, a midőn „Az ember tragédiája“ cz. remek alkotású drámájának 15 ik színében így bíztat:

»Ha pereznyi léted sulyától legörnyedsz,
Emel majd a végetlennek érzete.
S ha ennek elragadna büszkesége,
Fog korlátozni az arasznyi lét.
És biztosítva áll nagyság és erény.«

Más képet mutat a középkor. Egy Assisi Szent Ferencz szerzetesi szellemmel s a kolostori organisációval akarja betölteni a világot.

Egy sajátos pessimista szellem hatja át a középkort, úgy hogy III. Ince pápa „A világ megvetéséről“ irt egy könyvet, a melyben minden bűnt és nyomorúságot megrázó vonásokkal az életnek tulajdonít. A középkori népek erkölcsi vadsága s értelmi barbársága vezethette e nagy hierarchát a világi élet ily pessimistikus felfogására.

A reformáció, a középkori természet- és világgyűlölettel szemben elvileg az optimismus álláspontjára helyezkedett. Minden erkölcsi cselekvést, az erkölcsi életnek egész terét az istenországa szempontjából tekintette, a melyen belül munkálkodni az istentisztelet egy nemével azonos. Ház és iskola, család és állam, tudomány és művészet, ipar és kereskedelem tehát nem „profán“ valami, csak az evangelium ereje hassa át az egész vonalon. Az egész világ „műhelye az istenországnak“, s az egész emberiség „egy nagy munkás család“, a melynek feje az isten. Soká tartott azonban, a míg a protestantismus reformáló elve a világ megszentelő áthatásáról a világgyűlöletnek középkori elvét az emberek szíveiből és elméiből teljesen kiszorította. Példa rá az angol puritanismus s a német pietismus, a melyben még igen sok világot kerülő gondolatemekre akadhatunk, a melyeknek azonban a reformáció alapelveihez semmi közük, sőt inkább azok eltorzult felfogásán alapulnak.

Az újabb philosophia is a világi élet átalakulására s egy egységes világnézet megállapítására törekedett. A theologiai korszakot, a melyben a dogma dominált, egy philos. korszak követte, a melynek optimistikus szószólója Leibnitz „theodiceája.“ Leibnitz, a nagy polyhistor genialis egyénisége ritka elasticitással tudott mozogni az akkori állapotok között, s optimistikus érzékkel minden téren, még a veszekedő felekezetek között is az ellentétek kiegyenlítésére vagy közvetítésére törekedett. Pedig Németország az ő idejében a 30 éves háború után ugyancsak széjjel volt szakadozva államilag és egyházilag egyaránt. Leibnitz nyomdokain haladt a természet és a szellem azonosságát vitató spekulatív bölcelet s a német irodalom klasszikus korszaka, mely a bölcelethez folyton élt és táplálkozott.

A modern pessimismus útjait az 1848. forradalmi eszmék s az újabb naturalistiko-materialistikus természettudományi törekvések egyengették. A Werther-időkre emlékeztető pessimistikus gondolkodás hatotta át a kedélyeket. Az újabb természettudomány pláne kiűzte a természetből a cél fogalmát s a világból a teremtő és kormányzó istennek képzetét, a mi aztán a szellemi életnek, mint tisztán mechanikus testmozgásnak felfogására vezetett. S ha egyszer a természet vizsgálatából kiszorult a szellem, akkor a hit, szeretet és remény s általában az ideálok birodalmáról szó sem lehet s nyitva áll az út a pessimismus világnézete számára az egész vonalon.

A pessimismus tudományos kifejezésével s philosophiai beigazolásával Schopenhauer és Hartmann rendszereiben találkozunk. Az élet

tapasztalataiból merített bölcsességük végeredménye abban foglalható össze: a szerencse minimális, a szerencsétlenség maximális; kevés az öröm, s végzetlenül sok a fájdalom, ép azért jobb nem lenni, mint lenni. Vissza tehát az indiai bölcelet buddhista forrásaihoz! a melyekből e modern prophéták rendszerei élnek és táplálkoznak. Beteges és ekkeseredett természetek, mint a milyen egy Schopenhauer, Hartmann, Nietzsche, Venediger vagy Mainländer csak a világ nyomorának és unalmasságának kínos körfolyamáról tudnak regélni, de azért egy Schopenhauer p. o. a kolera idején külön fogaton menekült majnai Frankfurtból, s nem akarta meghozni, a mi pedig rendszere consequentiája volna, élete áldozatát, s nem akarta „annak a nyomorult világrendnek megtenni azt a szívességet, hogy magát megölje.“ Sőt még a humoros és derült kedélyű Lichtenberg is azt tartja, hogy ez a világ oly annyira telve van betegségekkel, mizeriákkal, földrengésekkel, orkánokkal s mindenféle nyomorúságokkal és halálokkal, hogy egy alsóbbrendű szellem művénél egyébnek egyáltalában nem mondható. Így gondolkoztak hajdanában a világról s annak dolgairól az ethnizáló gnostikusok vagy manicheusok a keresztyénség őskorában.

Pedig ez a világ egy magasztos műremek, telve vallásos erkölcsi nagyszerű tényekkel ép úgy mint az ismeret és az élet gazdagságának bizonyítékaival. S aztán a küzdelmek nevelik nagygyá az embert! „Világ zajában fejlődik a jellem“ mondja Goethe. A keresztyén hit azt vallja, hogy ez a világ vallásos erkölcsi tényekben is gazdag műremek, a melyben „jobb lenni, mint nem lenni.“ A világtörténet folytonos haladás és fejlődés a tökéletlenről a tökéletesre s a természettudomány is az isten nyomaira vezet mindenekben. Isten több mint egyszerű „Weltbaumeister“, mivel teremtő és gondviselő isten. Tele van a világ fejlődő célokkal, a melyek csak a legfőbb teremtő szellemtől, a személyes istentől származhatnak. E szempontból tekintve, mint Gass helyesen megjegyzi, az atheismus nem pusztán vallástalanság, hanem egyúttal gondolatszegénység a világi élet végzetlenül gazdagságával szemben s „mir würde ein Zweifel an der Gewissheit über Gottes Dasein nicht bloss eine Störung meines frommen Bewusstseins, sondern ein Opfer des Intellectes, eine wissenschaftliche Unmöglichkeit sein.“

A mai kornak éppen az a hibája, hogy siet az étellel, ép azért annak értéket sem tulajdonít. Hiányzik nála a megdönthetetlen érvényű vallásos-erkölcsi igazságokban s az eszményekben vetett hit. A jónak és rosznak elvi ellentéte s a jóakarát absolut érvénye, s normatív értéke kialudt az emberekből. Sekundál nekik abban a mai irodalom és művészet, mely tisztán a rideg valónak lefényképeztetésével éri be s nevelő és nemesítő ideálokkal éppen nem törődik. S aztán azt is feleldik, hogy a hosszú jó napok élvezetének elviselése igen nehéz, s hogy nem az élvezet, hanem a munka adja meg az életnek sajátos értékét. Az emberiség egész történeti fejlődése folytonos munkásság s szüntelen

törekvés, isten s az emberiség műve egyaránt. Ép azért a pessimismus, Brassai Sámuel szép szavaival szólva, agyrem, búskomorság s éretlen vagy nyavalyás gondolkodás szülötte.

Eperjes.

Dr. Szlúvik Máttyás.

A modern állam válsága.

(De l'Organisation du Suffrage universel. La crise de l'état modern, Par Charles Benoist. Paris, Firmin-Didot, 1895, 70. l.)

Az általános szavazatjog szervezéséről, a modern állam válságos helyzetéről írt e füzet inkább mint a ma uralkodó francia felfogás visszatükrözése bír érdekl, semmint szigorúan tudományos szempontból. Mint visszatükrözése azon tudományos felfogásnak, mely a mai modern állammal egyáltalán nincsen megelégedve s a reformot, főleg a szavazatjog szervezése tekintetében, múlhatatlannak tartja.

Mi is a mai modern állam? — kérdi a szerző. Elméletileg, mondja, jogállam; tényleg pedig az alúlról felfelé konstruált állam. Jogállam az olyan állam, melyben mindent a törvény rendez, semmi sincs a véletlenre, az önkényre hagyva, melyben minden csak a törvény által történvén, minden a törvény által is van meghatározva. Nemcsak fenntartója ez az államnak, az állami rendnek, de mozgatója is; valóban mindenható az államban, vagy legalább annak kell lennie. Ebből következik, hogy a törvényhozás nagy termékenységét mutat és a törvényhozó szerv észrevétlenül is abszolút fölényre, rendkívüli jelentőségre emelkedik. A modern államban azonban a törvényhozó hatalom nem egyetlen személyhez van kötve, mint egykor, hanem az az egész nemzetet megilleti, mely azt vagy közvetlenül, vagy képviselői útján gyakorolja. Ezért a modern államban a törvény nem többé egy ember műve, hanem az egész nemzeté s alóla senki sincs kivéve.

A régi államban a törvény nem terjedt ki mindenre, tág tere volt mellette az önkénynek. Legtöbbnyire nem volt más, mint a megállapított szokás; csak fenntartó ereje volt, nem teremő. A törvény nem kötötte a fejedelmet, de nem kötötte egyformán az alattvalókat sem. E mellett a fejedelmi hatalom csak tényleg volt korlátozva, de jogilag nem. Ellenben a modern államban a törvény egyaránt kiterjed mindenre; az alattvalók nem annyira a fejedelem, mint a törvény alattvalói. Még inkább áll ez a demokráciában, hol az állam valóban nem egyéb, mint a polgári jogok egyensúlya. Elméletben ez a modern állam; valóban pedig oly állam, mely alúlról felfelé van konstruálva. Valóságos megfordított gúla. A régi állam a fejedelemtől terjedt lefelé a népig; a modern ellenkezőleg a néptől megy felfelé a választott képviselőkhig, ha demokratikus, s egy örökös képviselőhig, ha monarchikus. Előbb a nép volt lent a talapzaton s a fejedelem a csúcson; ma azt lehet mondani, hogy a nép van lent is, fent is egyaránt. A régi állam

az Istenségre hivatkozott, a modern minduntalan a népre hivatkozik; amaz egyetlen személyen nyugodott, érte volt, míg ez az összesen nyugszik, az összességért van. A modern állam nem ismeri a fejedelmi szuverénitást, helyébe tevén ennek a nemzeti szuverénitást. Előbb a fejedelem személyében nyugodott a szuverénitás; ma az elmélet szerint az egységes, osztatlan nemzettestben van. A gyakorlatban azonban a nemzeti szuverénitás megosztódik, szétforgácsoltatik és pedig annyi részecskére, a hány polgára van az államnak. Akár fejedelemség, akár köztársaság legyen az állam formája, a nemzeti szuverénitás rendes nyilatkozási alakja a választás. A szuverénitás kifejezése a szavazat; tehát ha tíz millió választó van az államban, a szuverénitás tíz millió atomja van jelen, vagyis az osztatlannak mondott szuverénitás csakis megoszolva nyilatkozik.

Múlhatlanul be kell ily formán következni a gyakorlatban a szuverénitás darabokra oszlásának; a nemzeti szuverénitás az általános szavazatjoghoz, de a rendezetlen általános szavazati joghoz vezet; tíz millió, egymástól különálló sejt, melyek közt semmi közbenső szerv nincsen. De ebből az állam széttagoltsága ismét szükségkép áll elő. Nem lehet másként, ha az államban csak ez egy elemet: az egyént ismerjük el és ezt az egy erőt: a szervezetlen általános szavazati jogot. Az államot az elszigetelt egyénekre alapítani, arra a tíz milliónyi homokszemre, melyeket mi sem köt össze, mi sem csoportosít -- valóságos képtelenség. Mintha a legmagasabb rendű, legösszetettebb organizmus megteremtésére elégséges volna egymás mellé rakni, összesíteni a sejteket. A modern állam baja az, hogy ebből a szervezetlen általános szavazati jogból általános anarchia fejlődött ki; az állam veszélye ez a molekulákra oszló nemzeti szuverénitás.

A számszerű többség uralma mindenható. De ebben csak a számszerű érték jön tekintetbe, s az emberi érték nem nyer jelentőséget. Vagyis az ember csak mint egyed számít és nem mint társadalmi elem. Ez az anarchia uralma az államban, mert csak a véletlen érvényesül, a szám ereje. Miután pedig az államban a számszerű többség mindenható: az állam, mely e többségen alapul, azon csoportok kezébe kerül, melyek valóban nem mások, mint parlamenti kotériák. De ez nem jól van. A modern államban az egész ország képviselve legyen, de valóban képviselve; a törvény valódi törvényhozók által az egész népnek legyen hozva; a modern állam az általános szavazati jogon alapuljon, de az valóban általános legyen s ne adjon helyet misztifikációknak, mint ma. De ez nem a szervezetlen, csakis a szervezett általános szavazati jog által lesz elérhető. Ez pedig nem abban áll, hogy elvessük az általános szavazati jogot, hogy elvegyük egyiktől a szavazás jogát, a másoknak több szavazatot adjunk egyénél. Nem kell a modern államot lerontani, se más alapokon felépíteni, csak befejezni. A comiték példája, melyek ma az egyedüli mozgató rugói az általános

szervezetlen szavazati jognak — maga is mutatja, hogy azt törvényesen szervezni kell, hogy ily úton a meg nem engedhető szervezésnek eleje vétessek. A cél tehát az kell, hogy legyen: mindannak, a mi él a nemzetben, megállapítani helyét az általános szavazati jogban. Csak ily módon lehet az országnak igazi képviselőt biztosítani, részrehajlatlan törvényhozást, egyensúlyozni az elemeket, egyiket a másik által.

Szerzőnk e szerint a modern állam veszélyét a szavazati jog szervezetlenségében látja, minek következtetéseképp igazi népképviselőt, feladata magaslatán álló törvényhozás nem állhat elő. De hogy miképp, mily vezérelv elfogadásával kellene azt szervezni, nem mondja meg. Műve ezért inkább csak mint az államra vonatkozó mai francia közfelfogás kifejezője bír érdekel; nem is említve, hogy a szuverénítésre vonatkozó megjegyzései helyreigazításra szorúlnak, a mennyiben a nemzet, mint eszmei egész, szuverén csak, s nem annak látható részei.

B. A.

Különfélék.

— **Brassai Sámuelnek**, tudományos irodalmunk e bámúlatoz szellemi erejű Nesztorának, nagybecsű munkája jelent meg újabban az akadémiai Értekezések sorozatában „Az igazi philosophia“ czímen, mely az ő bölcsészeti rendszerének sarkalatos tételeit, az ő erkölcsi elveit, a pessimismus elítélését (a mely szerinte búskomorság, éretlen vagy nyavalyás gondolkodás szülötte), az istenség fogalmát, a lélek-vándorlás tanát fejtegeti. Mélyreható fejtegetései oda concludálnak, hogy az embernél nem áll és nem szűnik meg a tökéletesedés folyama, hanem idővel az embert meghaladó élő lények is keletkezhetnek.

— Az **Erdélyi Országgyűlési Emlékek**ből a 18-ik kötet jelent meg újabban, a mely az 1683—1686. évek történetét és nevezetesebb okmányait tartalmazza. Szerkesztette Szilágyi Sándor, kiadta a M. Tud. Akadémia történelmi bizottsága. (8-adrét, 607 lap, ára 3 frt.)

— Az **1605-iki korponai országgyűlés történetét** megírta s egy csinos kötetben közzétette dr. Károlyi Árpád bécsi áll. és udv. levéltárnok, a Magyar Országgyűlési Emlékek szerkesztője. Ez a nagybecsű „köz- és alkotmánytörténelmi tanulmány“ elénkbe tárja részletesen az első osztrák-magyar kiegyezés megalkotását, a mint az aztán a bécsi békében véglegesen megállapított. A kötet tulajdonkép különnyomat a Károlyi Árpád által nagy gonddal szerkesztett Magyar Országgyűlési Emlékek sajtó alatt levő XI. kötetéből. (Bpest, 1896. 8-adrét, 225 l.)

— **Mátyás király levelei**-ből megjelent a II. kötet, melyben a nagy király külügyi levelezése foglaltatik 1480-tól 1499-ig. A M.

T. Akadémia tört. bizottsága adta ki és Fraknói Vilmos szerkesztette, a ki a kötet elején Mátyás királyt, mint levélfőnököt, egy szép fejezetben méltatja. (Bpest, 1895. LXX. és 496 lap, ára 4 frt.)

— **A gróf Teleki-család oklevéltárából** egyszerre két vaskos kötet jelent meg a M. Történelmi Társulat kiadásában a család költségén. Az I. kötet az 1206—1437., a II. kötet az 1438—1526. évekből eredő okleveleket tartalmazza, a maros-vásárhelyi gazdag családi levéltárból, mely a M. Történelmi Társulat 1879. m.-vásárhelyi kirándulása alkalmából nyílt meg először a történetírás előtt. Az oklevéltárt Barabás Samu szerkesztette nagy gonddal, ő írt a család eredetéről és levéltárukról tájékoztatót is hozzá. Az okleveleket rajta kívül Szádeczky Lajos és Schönherr Gyula másolták az eredeti oklevelekről. (8 adré, 545 és 570 lap.) Még négy kötetre tervezik a további oklevelek kiadását, a III. és IV. kötet Teleki Mihályig fog haladni, az V. és VI. kötet pedig (melyen Gergely Samu dolgozik), a Teleki Mihály levelezéseit fogja tartalmazni. Nagybecsű anyagot nyújt nemcsak a család, hanem Erdély köztörténetéhez is.

Szakszotályi értesítő.

I. Közgyűlés.

Szakszotályunk január hó 27-én d. n. 4 órakor tartotta évi rendes közgyűlését dr. Szamosi János elnöklete alatt, a ki következő beszéddel nyitotta meg az ülést:

Tisztelt közgyűlés!

Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis. (Cic. de oratore II. 9, 36.)

Mondja a néhány német tudóstól kiméletlenül és igazságtalanul lerántott Cicero, a kitől azonban a Drumannok és Mommsenek sem fogják elvitathatni, hogy »nagyon szerette hazáját«, a mint azt maga Augustus egy őszinte pillanatában unokáinak bevallotta. (Plutarch. Cic. 49.)

A történelem tehát nemcsak az idők tanuja, hanem az élet mestere is. A mult emlékein nemcsak lelkesednünk kell, hanem azokból okulni is kötelességünk.

Kétszeres kötelességünk pedig ez most a millennium nagy ünnepének évében, a mikor minden igaz magyar állampolgár keblét méltán dagasztja öröm, dicsőség és önéret. Kötelességünk pedig azért, mert nem elég az ősek érdemeiből szerencsésen elért dicsőség sugaraiban sütkéreznünk, hanem már most azon kell lennünk, hogy a második millenniumhoz mi magunk részéről is összehordjuk az anyagot.

A történelem az élet mestere! Forduljunk tehát hozzá, hogy a nagy ősek tetteiből megtanuljunk, miképen alapították meg és tették nagygyá ezt a drága hazát.

S a történelem lapjai beszélnek hősi bátorságról, önfeláldozó hazaszere-
tettről, a változott viszonyokhoz való tapintatos alkalmazkodásról, az idegen
ajkiáknak testvéri szeretettel való felkarolásáról, az ősi erkölcsökhöz való ra-
gaszkodásról, de mindennek felett beszélnek a kötelesség hű teljesítéséről.

Részemről a kötelesség teljesítésében látom úgy hazánk csodával határos
fenmaradásának magyarázatát, mint jövőre biztosításának legfontosabb eszközét.

Ha a haza minden fia, különbség nélkül állására, vagyonára, tehetségére,
a maga hatáskörében kötelességét mindenkor és mindenben pontosan teljesíti:
a második millennium is Isten segítségével biztosítva lesz.

Ebből a nézőpontból kívánom én tekintetni az Erdélyi Múzeum-Egylet
eddig összes működését s a millenniumi kiállításon is bemutatandó összes ki-
adványait 1859-től kezdve. Ebből a nézőpontból kívánom én alkalmaztatni
működésünk megítélésére a mértéket.

Egyesületünk dícső alapítói az erdélyi részekben egy második közép-
pontot kívántak alapítani a magyar nemzeti tudományosság és közmívelődés
számára. Ezt a középpontot kötelességünk erősíteni, működését úgy intensive,
mint extensive gyarapítani. E végre nem szabad lankadnunk, nem szabad esü-
ggednünk, nem szabad kényelmeskednünk, hanem erős akarattal, szívós kitar-
tással működnünk, vagy — a helyet másnak átengednünk.

Ilyen felfogásból kiindulva mondhatom nyugodt lélekkel: hogy szakosz-
tályunk a mult évben is kötelességének megfelelt.

A részletes adatokat a választmányunk a titkár úrtól felolvasandó jelen-
tése foglalja magában, én csupán csak néhány felvilágosító szót kívánok szólni
a deficitre vonatkozólag. Hogy a tagok számának örvedetes növekedése s az
eddiginél valamivel kisebb terjedelem mellett is kiadványunk hiányt eredmé-
nyezett, annak első sorban a nyomdaárak emelkedése, másrészt a kiállításban
való változtatás okozták, minthogy kénytelenek vagyunk ugyanakkora, sőt ki-
sebb téren többet nyújtani. Az apróbb és tömöttebb szedés természetesen drá-
gább, de nem annyival, a mennyibe ugyanaz az eddigi pazar kiállítás mellett
kerülne.

A mellékelt táblázat feltünteti szakosztályunk eddigi jövedelmét, kiadá-
sait s a folyóiratnak költségeit.

Év	Összes bevétel		Összes kiadás		A folyóiraatra		Folyóirat ter- jedelme
	forint	kr.	forint	kr.	forint	kr.	
1884	1664	08	1387	18	703	20	IV. 346 lap.
1885	1390	60	1308	43	1026	25	IV. 330 »
1886	1281	47	1052	92	1015	65	IV. 348 »
1887	1903	01	1525	77	1479	70	IV. 454 »
1888	2048	56	1713	52	1633	80	IV. 532 »
1889	2114	38	1814	36	1723	10	IV. 564 »
1890	2119	70	1829	58	1731	36	IV. 580 »
1891	2059	39	1686	46	1580	50	IV. 556 »
1892	2399	81	2075	87	1992	39	IV. 642 »
1893	2148	83	1996	90	1890	39	IV. 610 »
1894	2287	56	2253	98	2032	68	IV. 694 »
1895	2226	51	2155	65	1737	98	IV. 560 »

Megjegyzések: a) Az anyaegyslettől nyert átalány volt 1884—86-ban
1000 frt; 1887-től mostanig 1500 frt. Kivétel volt 1884-ben, a mikor az Alten-

berger-codex kiadásához utólag 500 frtot adott és 1892-ben, a mikor 300 frt rendkívüli pótlékban részesített.

b) A szerkesztő 1884—87-ig nem részesült tiszteletdíjban. 1888—91-ben, a mikor a folyóirat két havi füzetekben jelent meg, kapott 200 frtot; 1892-től fogva, a mióta havi folyóirat, kap 300 frtot.

c) Külön kiadványok: 1. 1884-ben az Altenberger-codex, költsége volt 671 frt 37 kr.; 2. 1894-ben Apáczai Csere János székfoglalója, került 81 frtba.

Látjuk, hogy mostani deficitünk oka az 1892-ben történt változásban keresendő. Az anyaegyesület felemelvén 300 frttal általánunkat, siettünk az eddig két havi füzetet, havi folyóirattá átalakítani. Ámde az anyaegyesület kénytelen volt már a következő évben az általányt az eredeti összegre leszállítani, holott mi, remélve részint a viszonyok jobbra fordultát, részint a tagok nagyobb mérvű szaporodását, a havi folyóirattal nem akartunk, nem tudtunk felhagyni. Mit hogy nem tettünk, részéről most is csak helyeslek, mert a kibontakozáshoz reményeink a lehető legalaposabbak; ellenben ha folyóiratunkat leszállítjuk vala, az egyszer megrendült bizalom helyreállítása sok időbe került volna.

Különbén a választmány anyagi ügyeink rendezése céljából egy indítványval is lép a t. közgyűlés elé, a melyet ha el tetszik fogadni, bizton reméljük pénzügyeink rendezését.

Ezzel a szakosztály közgyűlését megnyitom.

Ezután a titkár olvasta fel a választmány következő jelentését:

Tisztelt közgyűlés!

Szakosztályunk mult évi irodalmi működésének megítélése végett kiadványunk, az »Erdélyi Múzeum«-ra kell rövid visszapillantást vetnünk.

Ebben az évben is 10 füzetet adtunk ki, összesen 35 ívnyi terjedelemben. Közleményei közt van 20 önálló értekezés 33 közleményben; 25 hazai és 6 külföldi munkának ismertetése; 19 nagyobb és számos kisebb közlemény a különféle rovatóban; azonkívül irodalmi újdonságok, folyóiratok szemléje, új könyvek lajstroma, szakosztályi értesítő.

A nagyobb értekezések a közlés sorrendjében a következők:

Fenichel Sámuel, e szép reményekre jogosított, Ausztráliában a tudomány szolgálatában oly korán elhunyt ifjú erdélyi tudosunk a *dák kardokról* értekezett, illusztratiok kíséretében.

Szádeczky Lajos »Hogy éltek az erdélyiek 200—300 évvel ezelőtt?« cz. a. az erdélyi fejedelmi kor társadalmi életéből és szokásaiból írt egy cultur-történeti fejezetet. Majd Cseri Mihálynak, Erdély legérdekesebb történetírójának eddig kiadatlan végrendeletét adta ki, a mely az író életrajzát sok jellemzetes adalékkal egészíti ki.

Balogh Arthur folyóiratunk buzgó munkatársa, jeles politikai írónk, a legújabb *belga alkotmányrevizio*-t jellemezte és kritizálta.

Dr. *Moldován* Gergely Felméri Lajosról, szakosztályunk egykori adonkérő és utolsó lehetőleg buzgó munkatársunkról írt egy meleg hangú, az elhunyt emlékezetéhez méltó szép emlékbeszédet.

Gyalui Farkas egy mult századi székely katona-költőről, Adorján Imréről írt eszthetikai méltatást, egy költeményes füzetét imertetvén s néhány népies dalát közölvén.

Dr. *Thallóczy* Lajos »Északkeleti Európa története s az újabb magyar irodalom« cz. a. szép tanulmányban méltatja Magyarország történeti összekötését Lengyelországgal, Oroszszággal, a kozákokkal s történetirodalmunk erre vonatkozó újabb termékeit.

Bálint Gábor »A mongol eszászárság történeté«-ről írván, a magyar nemzet eredetének és rokonságának vitás kérdésében új nézőpontból fejtegeti az ő elméletét.

Györke Lajos »a fogarasmegyei oláhok építkezési és lakásviszonyai« ismertetésével ethnografiánkhoz járul becses adalékokkal.

Dr. *Szamosi* János »A nők az ó-kori görögöknél« cz. a igen érdekes és tanulságos kulturtörténeti tanulmányt írt a nők neveltetéséről, helyzetéről, társadalmi szerepköréről a régi görögöknél. Ennek mintegy kiegészítője az a szép tanulmány, melyet »A nőkről a görög irodalomban« írt.

Dr. *Boros* Gábor »Berzsenyi eszthetikai és kritikai munkássága«-ban a jeles ódaköltő prózai, eddig kevésbé méltatott műveit ismertette és jellemezte.

Téglás Gábor a Székelyföldön tett régészeti tanulmányai köréből, főképp annak régi várait vévén beható tanulmány tárgyává, adott egy becses közleményt »Dák várak Udvarhelymegye keleti és éjszaki hegvidékén« cz. alatt, melyben több összekely építménynek tartott régi várat dák eredetűnek bizonyít. (Szép illusztrációkkal.)

Dr. *Cserép* József »A Sallustius- és Cicero-féle Invectivá«-ról írt egy classica-philologiai kritikai tanulmányt.

Dr. *Wertner* Mór »A Kökényes Régnemzettség Erdélyben« való szereplését és nemzedékrendjét tisztázza; majd »Maran bán« cz. a az Árpád-kori archontológiához nyújt adalékot.

Dr. *Finály* Henrik »érdekes római régiség«-et ismertet és magyaráz meg, melyet br. Jósika Samu csáki-gorbói kertjében talált s melyen fülek vannak kifaragva (3 illusztratioval). Ugyanő a kolozsvári vízvezeték ásatásánál talált régészeti új leletekből ír le többeket.

Dr. *Gopcsa* László az örmény kérdésnek a politikai napirendre kerülése alkalmából »a magyarországi örményekről« írt egy szép ismertetést.

Dr. *Békésy* Károly az arányos képviselői rendszerrel írt 3 nagyobb közleményt, melyben új, az eddiginél igazságosabb képviselő választási rendszer lehetőségét, módzatait mutatja ki.

Dr. *Versényi* György Medgyes Lajos életét és költészetét méltatva, a jeles erdélyi költő emlékezetét kegyelettel frissíti fel hamar feledő korunk újabb nemzedéke előtt.

A különféleik rovatában Fenichel Samu (Veress Endrétől), Gr. Kun Kocsárd, Cantu Caesar (Márki Sándortól), Szentjóni Szabó László (Gyalui Farkastól) és Szarvas Gábor emlékezete (Halász Ignácztól) vannak felújítva. Három érdekes közlemény foglalkozik a Hóra lázadás történetével, Vas Miklóstól és Veress Endrétől. A Kolozsmegye részéről felkért bizottág a milleniumi képtárgyakról Kolozsmegye történetébe adott jelentését közli. Kanyaró F. egy székely népdalt közöl Oláhországról stb., stb.

Ebből kitetszőleg elég élénk irodalmi munkásságot fejtett ki szakosztályunk, hála érte buzgó tag- és munkatársainknak.

Szakosztályunk tagokban is örvedetesen szaporodott, a mennyiben a múlt év folyamán 3 alapító tagot nyertünk: Bojárí Vigyázó Ferencz grófot és Zichy Jenő grófot 100—100 fittal; Thallóczy Lajost 36 firt 36 krnyi összeg honorárium átengedésével és 34 új évdíjas tagot, úgy, hogy tagjaink száma jelenleg 300 körül van.

Biz ez még mindig nagyon csekély szám; s csak az a vigasztal, hogy az utóbbi három év alatt évdíjas és előfizető tagjaink száma megkétszereződött s ebből a lendületből eredményt meritünk az újabb fokozatos gyarapodásra.

De ennek a czélunk elérésére, kérnünk kell minden egyes tagtársunk szíves buzgólkodását új tagok gyűjtésére és kiadványunk az »Erdélyi Múzeum«-mennél szélesebb körben való terjesztésére.

Nem zárkozhatik el a választmány annak a következményei elől sem, hogy múlt évi zárszámadásunk mintegy 100 firt deficitet tüntet fel. Bár előre láttuk s az előre megállapított költségvetésben jelezve volt 126 firt 34 kr. »mutatózó hiány«; de egyszersmind reméltük, hogy sikerülni fog azt valamiként elenyésztetni. Ámde a remélt dotatio-felemelést nem nyerhettük meg s csak

erre az évre van arra alaposabb kilátásunk. Ebből reméljük a jelzett hiányt fedezni s a folyó év szükségleteinek is eleget tenni.

De van még egy körülmény, a mire a jelen pénzügyi helyzettel szemben fel kell hívunk a t. közgyűlés figyelmét. És ez az, hogy a vidéki tagtársak által fizetett csekély 2 frtnyi tagdíj összeg semmiképp sem áll arányban azzal, a mennyibe az »Erdélyi Múzeum«-nak kiadása a szakosztálynak kerül, mióta az eredetileg évnegyedes, majd kéthavi folyóirat havi folyóirattá növekedett. Kiadványunk tetemesen megnagyobbodott s előfizetési ára és a szakosztályi tagdíj maradt az, a mi ezelőtt 12 évvel (1884-ben) alapszabályszerűen megállapított: helybelieknek 3, vidékieknek 2 frt.

Ha már most tekintetbe vesszük azt, hogy az Erdélyi Múzeum kiállítása a múlt évben mintegy 2000 frtba került s ezt elosztjuk a nyomtatott 400 példány számával, kitűnik, hogy egy-egy példány nekünk 5 frtba kerül és kapunk érte előfizetőinktől és vidéki tagtársainktól 2—2 frtot.

Ezzel a körülménnyel a választmány számot vetvén, azt az indítványt terjeszti a tek. közgyűlés elé: méltóztassék elhatározni, hogy a vidéki tagok tagsági és előfizetési díját a jövő 1897. évtől fogva 3 frtra kívánja felemelni, ugyanannyira, a mennyit a helybeli tagok eddig is fizettek s ennek határozattá emelésére kéri fel az Erdélyi Múzeum-Egylet közgyűlését.

Ennek a megkülönböztetésnek eddig sem volt realis alapja, (mert az, hogy a helybeli tagok gyűléseken inkább részt vehetnek, a nagyobb tagdíj-fizetést nem indokolja) s bízunk vidéki tagtársaink méltányossági érzetében, hogy ezt a tagdíj-felemelést a még így is aránytalanul nagyobb vizontszolgáltatással szemben (az 5 frt értéket képviselő Erdélyi Múzeum fejtében) jogosnak és a viszonyok által teljesen megokoltnak fogják tekinteni.

Így reméljük, i. t. közgyűlés, további szellemi működésünkhöz a biztos anyagi alapot megtalálni, még így is csak azzal a reménységgel, hogy sikerül az anyaegyesülettől dotationkat legalább is arra az összegre felemeltetni, a melyre számításunkat alapítva, 1892-ben az Erdélyi Múzeumot havi folyóirattá emeltük.

Jelentésünket azzal a kéréssel kell befecjeznünk, hogy méltóztassanak szakosztályunk javára és fölvirágoztatására irányzott törekvésünkben minket támogatni, hogy szakosztályunk szellemi működésével végre arányba hozhassuk az annak megfelelő nagyobb mérvű külső támogatást és az anyagi gyarapodást.

A választmány javaslatát az elnök külön tárgyalás alá kitűzvé, a közgyűlés egyhangúlag elhatározta, hogy az Erdélyi Múzeum előfizetési árát a jövő évtől kezdve 3 frtra felemeli s az anyaegyesületet megkéri, hogy a vidéki tagok évi tagsági díját a helybeliekkel egyenlően szintén 3 frtra emelje fel.

Elnök bemutatja a múlt évről összeállított következő zárszámadást:

Az 1895. évi zárszámadás.

A) Bevételek.

Pénztármaradék	előirányozva	33'66	befolyt	33'66
Átalány	»	1500—	»	1500—
Tagsági díjakból régebbi folyamok ..	»	320—	»	522'85
Kamatokból	»	20—	»	20—
Előleg az 1896. évi átalányból....	»	—	»	150—
Összesen....	előirányozva	1873'66	befolyt	2226'51

Levonva a tényleges bevételből:

a az előlegét
 150— |

Átvitel.....
 150— |

Áthozatal	150—	
b) a jövőre fizetett tagsági díjakat (Pór Antal 3 frt, Kőlcsei egyes. 1 frt, Heinrich Gusztáv 2 fr., Gerecze Péter 2 frt, Velics Antal dr. 2 frt, Nagy Károly 2 frt, Temesvári főreálisk. 2 frt, Sümegi reálisk. 2 frt, Wertner Mór 2 frt)	18—	
c) Thallóczy alapítványát	36·66	
Összesen	204·66 =	204·66
Marad valóságos bevétel 1895-re		2021·85,
vagyis az előirányzatnál <i>több 148 frt 19 krral.</i>		

B) *Kiadás.*

Az Erdélyi Múzeum nyomására, füzésére előirányozva	800—	tényleg	942·75
Irói tiszteletdíjakra	800—	»	795·23
Szerkesztő tiszteletdíjára	300—	»	300—
Irodai költségekre, expeditiora, meghívókra	70—	»	87·67
Szolga díjazására	30—	»	30—
Összesen előirányozva	2000—	tényleg	2155·65

Mínt hogy pedig már az előirányzat 126 frt 34 kr. »mutakozó hiányt» vett fel (=a melyet valamiként el kell enyésztetnünk), a valóságos bevétellel szemben 133 frt 80 kr. Ha ebből a 65 frt hátralékból remélhetőleg bejövő 50 frot levonjuk, (a többi mint behajthatlan törlendő lesz), a valóságos deficit 83 frt 80 kr. Adtunk pedig öt ívvel többet, mint a mennyi előirányozva volt.

Ezzel kapcsolatosan elnök jelenti, hogy a választmány a számadást megvizsgáltatta és felolvassa a közgyűlés által kiküldött egyik számvizsgáló, dr. *Versényi* György jelentését (a másik betegsége miatt nem vehetett részt benne).

A közgyűlés a választmány és a számvizsgáló által rendben talált számadásokat helyeselve, a pénztárkezelő elnöknek a szokásos felmentést megadja és neki önzetlen fírdozásáért köszönetet szavaz.

Elnök bemutatja a folyó 1896. évre megállapított költségvetést:

Előirányzat 1896-ra.

<i>Bevétel:</i>	<i>Kiadás:</i>
Pénztármaradék	Az Erdélyi Múzeum nyomtatása,
Átalány az előleglevonása után 1350—	füzése 10 X 3 ív
Tagsági díjakból, nyomtatványok eladásából, hátralékból 450—	Irói tiszteletdíjak
Intercalaris kamatokból	Szerkesztő tiszteletdíja
Összesen 1890·86	Szolga jutalomdíja
	Iroda, expeditio, czimszalagok, meghívók, postai díjak
	Thallóczy-alapból (36·66) tőkésítendő
	35—
	2050—
	Mutakozó hiány 159·14
	Marad 1890·86

A közgyűlés a költségelőirányzatot elfogadja és megbizja a választmányt,

hogy a múlt évi és a jelen évre mutatkozó hiány fedezésére az átalány fel-
emelése érdekében tegye meg a szükséges lépéseket.

Következett a választmányban az ügyrend érdekében kisorsolt öt vál-
tag helyébe az új választás. A beadott titkos szavazatok *Békésy* Károly dr. és
Eisler Máttyás dr. szavazatszedők által összeszámíttatván, választmányi tagokul
újra megválasztottak: *Fazakas* József, *Moldován* Gergely dr., *Szász* Béla
dr., *Török* István dr., *Vajda* Gyula dr.

Végül új tagokul ajánlottak és megválasztottak: *Éjszaki* Károly m.
á. v. ny. üzletvezető, Kolozsvárt; *Kropf* Lajos mérnök, Londonban; dr. *Schnel-
ler* István egyet. tanár és *Simonffy* Márton unit. papjelölt Kolozsvárt; *Szécsy*
Ferencz theol. akad. tanár, *Kiss* Pál s. tanár, *Fülöp* Károly s. tanár, Nagy-
Enyeden; az »*Eperjesi Széchenyi-kör*»; *Thern* László tanár Iglón; *Rucz* La-
jos főgymn. tanár Sárospatakon; *Bódiss* Jusztin beneczés tanár Pannonhal-
mán; *Róth* Gizella tanítónő Berettyó-Újfalun; a *székely-kereszturi* unit. fő-
gymnasium; végül a *kisújszállási* ref. főgymn.

Ezzel a közgyűlés véget ért.

II. Havi ülés.

Szakosztályunk f. évi febr. hó 8-án havi ülést tartott *Szamosi* János dr.
elnöklete alatt.

Felolvastott 1. *De Gerando* Antonina úrnő a brüsszeli szabad egyetem-
ről; 2. *Dr. Balogh* Arthur »Államjogi tévedések« cz. értekezését olvasta fel
a titkár.

Új tagokul jelentkeztek: *Jászai* Rezső és *Orattsik* József tanárok
Szegeden.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet

bölcselet-, nyelv- és történettud. szakosztálya tagjai:

<i>Elnök:</i> Szamosi János dr. egyetemi tanár.	} 1894—96.
<i>Alnelnök:</i> Márki Sándor dr. » »	
<i>Titkár-szerkesztő:</i> Szádeczky Lajos dr. » »	

Választmányi tagok:

Farkas Lajos dr. egyetemi jogtanár.....	1894—96.
5 Fazakas József tanító-képezdei tanár	1896—98.
Ferenczi Zoltán dr. egyet. könyvtárigazgató	1895—97.
Finály Henrik dr. egyet. bölc. k. tanár	1895—97.
Gyalmi Farkas dr. hírlapíró	1895—97.
Kanyaró Ferencz dr. unit. főgymn. tanár	1895—97.
10 Lázár Gyula dr. tanítónő-képezdei tanár	1895—97.
Lindner Gusztáv dr. egyet. jogtanár.....	1894—96.
Moldován Gergely dr. egyet. b. k. tanár.....	1896—98.
Nagy Károly dr. keresk. akad. tanár	1894—96.
Schilling Lajos dr. egyet. b. k. tanár.....	1894—96.

15 Szász Béla dr. egyet. b. k. tanár	1896—98.
Széchy Károly dr. egyet. b. k. tanár	1894—96.
Török István dr. ref. főgymn. igazgató	1896—98.
Vajda Gyula dr. kegyesrendi kormánysegéd.....	1896—98.
Összesen.....	18.

A Múzeum Egylet tagjai közül a szakosztálynak tagjai:

Abt Antal dr. Kolozsvár.	Komáromi Ferencz Kolozsvár.
Bálintt József br. alap. N.-Ernye. 25	Kovács Lőrincz alap. Nagybánya.
Békésy Károly dr. Kolozsvár.	Kövári László alapító Kolozsvár.
Béldi István alapító M.-Vásárh.	Kuun Géza gr. alap. M.-Németi.
5 Boros György Kolozsvár.	(Lindner Gusztáv dr. v. t. Kolozsv.)
Böhm Mihály Kolozsvár.	(Moldován Gergely dr. v. t. Kolozsv.)
Brassai Sámuel dr. alap. Kolozsv.	(Nagy Károly v. t. Kolozsvár.)
Dániel Gábor alapító Budapest.	Nagynyedi ev. ref. főiskola.
Demeter Károly alapító Kolozsv.	Rombauer Emil Brassó.
10 Esterházy János gr. alap. Kolozsv. 30	Sándor József Kolozsvár.
Esterházy Kálmán gr. igazgató t.	(Schilling Lajos dr. v. t. Kolozsvár.)
és elnök Kolozsvár.	Szabó Sámuel Kolozsvár.
(Farkas Lajos dr. v. t. Kolozsv.)	(Szamosi János dr. szakoszt. elnök,
(Fereneci Zoltán dr. v. t. Kolozsv.)	Kolozsvár.)
(Finály Henrik dr. alapító, titkár	(Szász Béla dr. v. t. Kolozsvár.)
és v. t. Kolozsvár.	Szász Domokos Kolozsvár.
(Gyalni Farkas dr. v. t. Kolozsv.)	Szász Gerő Kolozsvár.
Gyarmathy Miklós alap. Kolozsv.	Szölgyémi János Budapest.
Gergely Samu dr. Kolozsvár.	35 Ternér Adolf dr. Kolozsvár.
Groisz Gusztáv dr. Kolozsvár.	Thorotzkay Sándor alap. Toroczkó-
15 Hegedűs Sándor alap. Kolozsv.	Szt.-György.
Jakab Elek alap. Budapest.	Torma Zsófia igazg. t. Szászváros.
Jósika Sámuel báró alap. Bécs.	(Török István dr. v. t. Kolozsv.)
Kanitz Ágost dr. alapító Kolozsv.	(Vajda Gyula dr. v. t. Kolozsvár.)
Koch Ferencz dr. Kolozsvár.	Vályi Elek alapító Kentelke.
20 Koch Antal dr. Budapest.	Vigyázó Ferencz gróf alap. Budapest.
Kolozsvári Sándor dr. Kolozsvár.	40 Zichy Jenő gróf alap. Budapest.
Kolozsvár város tanácsa.	
Kolozsvári Úri Casino, alapító.	Összesen 40.

Rendes tagok és előfizetők:

N é v	Lakhelye	Belépett	Fizetett		
			1894	1895	1896
			forint		
Abelsberg József	Léva	1895	—	2	2
Ábrai Lajos	Arad	1894	2	2	.
Adorján Miklós	Csurgó	1884	2	2	2
Ajtai K. Albert	Kolozsvár.....	1892	3	3	.

N é v	Lakhelye	Belépett	Fizetett		
			1894	1895	1896
			forint		
5 Aradi áll. főreáliskola.....	Arad	1895	—	2	2
Aradi kir. főgymnasium	Arad	1895	—	2	2
Aradi keresk. akadémia	Arad	1894	2	2	2
Aradi Kölcsey-egyesület	Arad	1894	2	2	1
Bajai cist. rend. főgymn.....	Baja.....	1884	2	2	.
10 Baczó Mózes.....	Drág	1894	3	2	.
Balassa József dr.....	Debreczen	1892	2	2	.
Balásy Dénes	Budapest	1884	2	2	2
Bálinth Gábor.....	Kolozsvár	1895	—	3	.
Bálinth György.....	Gyulafehérvár	1895	—	2	.
15 Balló István.....	Kisújszállás	1895	—	3	.
Balogh Arthur dr.....	Budapest	1894	2	2	.
Balogh Péter.....	Szolnok.....	1893	2	2	.
Barabás László.....	e. Szirák (?).....	1892	2	2	.
Barabás Samu.....	Budapest.....	1895	—	2	.
20 Bartók Jenő.....	Kolozsvár.....	1894	.	.	.
Beöthy Zsolt dr.....	Budapest	1891	2	2	.
Bellaágh Etele.....	Nagyvárad	1894	3	2	.
Berzeviczy Edmund.....	Berzevicze	1895	—	2	.
Békefy Remig dr.....	Budapest	1895	—	2	.
25 Bod Péter.....	N.-Szeben	1887	2	2	.
Bodiss Jusztin.....	Pannonhalma	1896	—	—	2
Bodrogi János.....	Nagy-Enyed.....	1894	2	2	.
Borcsa Mihály dr.....	Kolozsvár.....	1894	2	3	.
Boros Gábor.....	Nagy-Szeben	1895	—	2	.
30 Bordeaux Árpád.....	Kolozsvár.....	1894	3	3	.
Both István dr.....	Zilah.....	1892	2	2	.
Bournáz Ernő.....	Kaposvár.....	1884	2	2	.
Böloni László.....	B.-Hunyad	1894	2	2	.
Brassai ev. főgymn. könyvt. ..	Brassó.....	1890	2	2	.
35 Budapesti I. ker. kir. kath. főg.	Budapest	1895	—	2	.
Bpesti II. ker. kath. főgymn. ..	Budapest	1894	2	2	.
Bpesti VII. ker. áll. főgymn. ..	Budapest	1884	2	2	2
Bpesti IX. ker. polg. és keresk.					
iskola	Budapest	1895	—	2	.
Budapesti Országos Levéltár. ..	Budapest	1894	2	2	.
40 Concha Győző dr.....	Budapest	1893	2	2	.
Csengeri János dr.....	Kolozsvár.....	1891	2	2	.
Cseréy József.....	Temesvár.....	1884	2	2	.
Özv. Cseréy Jánosné született					
Zathureczki Emilia.....	Imecsfalva	1895	—	3	2
Cserép József dr.....	Arad	1891	2	2	.
45 Csontos Olivér.....	M.-Vásárhely	1893	2	2	.
Csánky Dezső dr.....	Budapest	1893	2	2	.
Czigler Ignác dr.....	Kolozsvár.....	1894	3	3	.
De Gerando Antonina.....	Kolozsvár.....	1888	3	3	.
Demek Győző dr.....	Nagyvárad	1884	2	2	.
50 Dengi János dr.....	Lugos	1894	2	2	.

N é v	Lakhelye	Belépett	Fizetett		
			1894	1895	1896
			forint		
Dévai főreál isk. tan. könyvt.	Déva	1890	2	2	2
Dévai főreál isk. önk. kör	Déva	1888	2	2	2
Domján István	S.-Szt.-György	1894	2	2	.
Endrei Ákos	Kaposvár	1889	.	.	.
55 Eisler Mátyás dr.	Kolozsvár	1892	3	3	.
Éjszaki Károly	Kolozsvár	1896	—	—	.
Eperjesi »Széchenyi-kör»	Eperjes	1896	—	—	2
Erdélyi János	Kolozsvár	1894	3	3	.
Erdélyi Pál	Budapest	1891	2	2	.
60 Erzsébetvárosi áll. főgymn.	Erzsébetváros	1890	2	2	.
Eröss József	Gyulafehérvár	1894	3	2	.
Farkas Róbert	Kassa	1884	2	2	.
Farnos Dezső dr.	S.-Szt.-György	1884	2	2	.
(Fazakas József v. t.)	Kolozsvár	1884	3	3	.
Fehértemplomi áll. főgymn.	Fehértemplom	1894	2	.	.
65 Fekete István	Selmecz	1891	2	2	.
Ferencci Alajos dr.	Zenta	1884	2	2	2
Fogarasi polg. és ker. isk.	Fogaras	1895	—	2	.
Földes János	Arad	1895	—	2	.
Fülöp Adorján dr.	Zenta	1894	2	2	2
70 Fülöp Károly	Nagy-Enyed... ..	1896	—	—	.
Füredi János	P.-Szt.-György	1892	2	2	.
Gál Kelemen dr.	Kolozsvár	1895	—	3	.
Gaál Lajos	Szombathely	1892	2	2	.
Gáspár János	Nagy-Enyed... ..	1894	2	2	.
75 Geréb Márton	Kolozsvár	1884	3	3	.
Gerecze Péter dr.	Budapest	1884	2	2	2
Gerevics Gusztáv	Zombor	1894	2	2	.
Gödry Ferencz ifj.	S.-Szt.-György	1895	—	2	.
Görgei Arthur (előfiz.)	Visegrád	1885	2	2	2
80 Gurneševics Lajos	Nagy-Bánya	1887	2	2	2
Gyárfás Győző	S.-Szt.-György	1895	—	2	.
Györke Lajos	Fogaras	1895	—	2	.
Gyulafehérvári r. k. főgymn.	Gyulafehérvár	1895	2	2	.
Hám Sándor dr.	Kolozsvár	1892	3	3	.
85 Halász Ignác dr.	Kolozsvár	1895	—	3	.
Haraszi Gyula	Kolozsvár	1895	—	.	.
Hegedüs István dr.	Budapest	1884	2	2	.
Héjjas Pál	Csurgó	1890	.	.	.
Henning Rudolf	Nagy-Szeben	1889	2	2	.
90 Heinrich Gusztáv dr.	Budapest	1892	2	2	2
Horváth Cyrill	Baja	1891	2	2	.
Horváth Ödön dr.	Eperjes	1894	2	2	2
Hóry Béla	Kolozsvár	1895	—	.	.
Holczhammer János	Sopron	1894	3	3	.
95 Imre Lajos dr.	H.-M.-Vásárh.	1887	2	2	2
Imre Sándor	Kolozsvár	1895	—	3	3
Incze István	Léva	1891	2	2	2

N é v	Lakhelye	Belépett	Fizetett		
			1894	1895	1896
			forint		
Inkey Béla.....	Budapest.....	1895	—	2	.
Jankó János dr.....	Budapest.....	1894	2	2	.
100 Jánosi Péter.....	Sz.-Udvarhely.....	1884	2	2	.
Jármy József.....	H.-M.-Vásárh.....	1893	2	2	2
Jászai Rezső.....	Szeged.....	1896	—	—	2
Kammerer Ernő dr.....	Tolna-Szántó.....	1894	2	2	2
(Kanyaró Ferencz v. t.).....	Kolozsvár.....	1893	3	3	3
Karácson Béla.....	S.-Szt.-György.....	1894	3	2	.
105 Karácsonyi János dr.....	Nagyvárad.....	1894	2	2	2
Kassai prem. főgymn.....	Kassa.....	1888	2	2	2
Keil Alajos dr.....	Losonez.....	1884	2	2	.
Keith Károly.....	Sz.-Udvarhely.....	1894	3	.	.
Kiss Pál.....	Nagy-Enyed.....	1896	—	—	.
110 Kisújszállási ref. főgymn.....	Kisújszállás.....	1896	—	—	2
Késmárki ev. lyceum.....	Késmárk.....	1894	2	2	.
Kolozsv. unit. főgymn. t. k.....	Kolozsvár.....	1891	3	3	.
Kolozsvári áll. tanítónő-kép.....	Kolozsvár.....	1889	2	2	.
Kolozsvári polg. isk.....	Kolozsvár.....	1889	2	2	.
115 Komáromi Lajos.....	Budapest.....	1892	2	2	.
Konez Elek.....	Kolozsvár.....	1894	3	3	.
Kondor József.....	Csurgó.....	1884	2	2	.
Kónya Ferencz.....	Miskolcz.....	1884	2	2	.
Kovács János.....	Kolozsvár.....	1884	3	3	.
120 Kovács József.....	Léva.....	1895	—	2	.
Köln Gyula Norbert.....	Sz.-Somlyó.....	1889	2	2	.
Körmöczbányai főreál.....	Körmöczbánya.....	1889	2	2	.
Körösy Sándor.....	Fiume.....	1893	2	2	.
Kövér János.....	Nagy-Enyed.....	1894	2	2	.
125 Krenner Miklós.....	Kolozsvár.....	1894	3	3	.
Kroll Rudolf.....	Léva.....	1895	—	2	2
Kropf Lajos.....	London.....	1896	.	.	350
Kulesár Endre.....	Debreczen.....	1887	2	2	.
(Lázár Gyula dr. v. t.).....	Kolozsvár.....	1889	3	3	.
Lehmann Róbert dr.....	Kolozsvár.....	1884	3	3	.
130 Lichtenegger József.....	Szatmár.....	1884	2	2	.
Lukács Adolf dr.....	Kolozsvár.....	1895	—	3	.
Major Károly.....	Zombor.....	1895	—	2	.
Mannsberg Sándor br.....	Kolozsvár.....	1895	—	2	2
(Márki Sándor dr. alelnök).....	Kolozsvár.....	1892	3	3	3
M.-vásárhelyi ev. ref. coll.....	M.-Vásárhely.....	1887	2	2	.
135 M.-vásárhelyi Casino-egylet.....	M.-Vásárhely.....	1894	2	2	2
Melich János.....	Bécs.....	1894	3	2	2
Mészáros Lajos.....	Zenta.....	1888	2	2	.
Mika Sándor dr.....	Budapest.....	1884	2	2	.
Miskolczi ev. ref. főgymn.....	Miskolcz.....	1887	2	2	.
140 Murajda F. József.....	Gyöngyös.....	1894	3	3	.
Nagy Béla dr.....	Abauj-Zsadány.....	1894	2	2	.
Nagy József.....	Nagy-Szeben.....	1884	2	2	.

Név	Lakhelye	Belépett	Fizetett		
			1894	1895	1896
			forint		
N.-Enyedi Bethlen-főisk. ifjú-sága olvasó-egylete	Nagy-Enyed...	1894	2	2	.
Nagy Károly	Nagy-Enyed...	1895	—	2	2
145 Nagyváradi reálisk.	Nagyvárad	1886	2	2	.
Novák László	Fűzér (Abaújm.)	1891	2	2	.
Olti Mózes	M.-Vásárhely	1894	3	3	.
Óváry Kelemen	Kolozsvár	1884	3	3	.
Odescalchi Arthur hg.	Szkiezó	1895	—	—	.
150 Oraftsik József	Szeged	1896	—	—	2
Pannonh. főap. közp. főkönyvt.	Gy.-Szt.-Márton	1884	2	2	2
Pálfy Márton	Kolozsvár	1895	—	3	.
Papp György	Bécs	1895	—	2	.
Cs. Papp József	Kolozsvár	1895	—	3	.
155 Pap Károly dr.	Budapest	1892	3	3	.
Pecz Vilmos dr.	Budapest	1892	3	3	.
Pethő Gyula dr.	Budapest	1893	2	2	.
Pisztóry Mór dr.	Kolozsvár	1895	—	3	.
Pór Antal	Esztergom	1889	2	2	2
160 Pozsonyi áll. főreálisk.	Pozsony	1894	2	2	.
Rác János	Balázsfalva	1894	3	3	.
Rác Gyula	Kolozsvár	1895	—	3	.
Rác Lajos	Sárospatak	1896	—	—	.
Radvánszky Béla br.	Sajó-Kazán	1891	2	2	.
165 Rády József	S.-A.-Újhely	1894	2	2	.
Rechnitzer Ignác	Kisháza	1895	—	2	.
Reiner Zsigmond	Budapest	1894	2	2	2
Réger Ede	Vác	1895	—	2	2
Révai Leó	Budapest	1894	—	2	2
170 Révész Ferencz	Sz.-Somlyó	1889	2	2	.
Róth Gizella	Berettyó-Újfalu	1896	—	—	.
Rózsahelyi gymn. könyvt.	Rózsahely	1890	2	2	.
Sárospataki főiskola	Sárospatak	1890	2	2	2
Schneller István dr.	Kolozsvár	1896	—	—	.
175 Serédi Lajos dr.	Pozsony	1894	2	2	.
Somló Bódog	Kolozsvár	1894	3	.	.
Simon Gábor	Miskolcz	1884	2	2	.
Simonffy Márton	Kolozsvár	1896	—	—	.
Sümegei reáliskola	Sümege	1890	2	2	2
180 Schöffer Leó	Sz.-Somlyó	1889	2	2	.
Szabadkai főgymn.	Szabadka	1884	2	2	.
Szatmári r. k. főgymn.	Szathmár	1884	2	2	.
Szalay Gyula	Félegyháza	1890	2	2	.
(Szádeczky Lajos dr. titk.)	Kolozsvár	1892	3	3	3
Számek György	Kolozsvár	1893	3	3	.
185 Szászvárosi Kuun-Collegium	Szászváros	1895	—	2	2
Széchy Ferencz	Nagy-Enyed	1896	—	—	.
(Széchy Károly dr. v. t.)	Kolozsvár	1885	3	3	.
Szegedi r. kath. főgymn.	Szeged	1895	—	2	.

N é v	Lakhelye	Belépett	Fizetett		
			1894	1895	1896
			forint		
Székely-Mikó collegium	S.-Szt.-György .	1887	2	2	2
Sz.-Kereszturi unit. főgymn.	Sz.-Keresztur .	1896	—	—	2
190 Székely-udvarh. coll. könyvtára	Sz.-Udvarhely .	1884	2	2	2
Szentimrei István	Erzsébetváros .	1889	2	2	.
Széplaki János dr.	Kolozsvár	1893	3	3	.
Szigethy Lajos dr.	Eperjes	1894	2	2	.
Szilágyi Gyula	Nagy-Enyed	1884	2	2	.
195 Szily Kálmán	Budapest	1892	2	2	.
Szlávik Mátyás dr.	Eperjes	1894	2	2	2
Tagányi Károly dr.	Budapest	1894	2	2	.
Takács Sándor dr.	Budapest	1891	2	2	.
Tauszik B. Hugó	M.-Vásárhely	1894	2	2	.
200 Téglás Gábor	Déva	1887	2	2	.
Telepy Károly	Budapest	1891	2	2	.
Temesvári főreal ifj. könyvtár.	Temesvár	1889	2	2	2
Thallóczy Lajos	Bécs	1895	—	2	2
Thern László	Igló	1896	—	—	.
205 Torma Miklós	Décs	1894	2	2	.
Tóthfalusi József	M.-Vásárhely	1894	.	.	.
Török Bertalan	Nagy-Enyed	1894	2	2	.
Török Imre dr.	Kolozsvár	1894	3	3	.
Vajda Emil dr.	Sz.-Udvarhely	1884	2	2	.
210 Váró Ferencz	Nagy-Enyed	1884	2	2	.
Vas István	H.-Szt.-Péter	1895	—	2	.
Vas Miklós	Kolozsvár	1894	3	3	.
Velits Antal dr.	Budapest	1895	—	2	2
Veress Béla	Kolozsvár	1894	3	3	.
215 Veress Endre	Bécs	1892	3	2	.
Veress Ignác	Nagy-Szeben	1890	2	2	.
Versényi György dr.	Kolozsvár	1895	—	3	.
Wertner Mór dr.	Muzsla	1890	2	2	2
Wilt György	Kolozsvár	1895	—	.	.
220 Zayzon Ferencz	Nagy-Enyed	1894	2	2	.
Zentai községi gym.	Zenta	1884	2	2	2
Zlinszky Aladár	Pozsony	1891	2	2	.
Zilahi ev. ref. főgymn.	Zilah	1894	2	2	2
Zombori áll. főgymn.	Zombor	1894	2	2	2
225 Zoványi Jenő	Tisza-Földvár	1890	3	2	.
Zsigmond János	Léva	1895	—	2	.
Zsoldos Benő	Sárospatak	1884	2	2	.

Összesen = 227. Mind összevéve = 285. (Tavaly 252.)

Megjegyzés. A ponttal jelölt rovatok a tagdíj fizetetlenségét jelentik. A szabályok értelmében a tagdíj az év első negyedében fizetendő!